

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Arhiivinduse osakond

Merit Laitinen

Poola põllutöölised Eestis 1937-1939

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Aigi Rahi-Tamm, PhD

Tartu 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	2
I PÕLLUTÖÖLISTE KRIIS EESTIS 1930. AASTATEL	6
1.1 Eesti põllumajanduse hetkeseis 1930. aastatel.....	6
1.2 Kriisile lahenduste otsimine	11
II POOLA PÕLLUTÖÖLISTE VÄRBAMINE.....	15
2.1 Kriitika välistööjõu kasutamisele	15
2.2 Kokkulepped Poola põllutööliste palkamiseks	18
2.3 Poola põllutööliste Eestisse toomine.....	21
2.4 Talveks Eestisse	24
III POOLA PÕLLUTÖÖLISTE ELUOLU JA PROBLEEMID.....	27
3.1 Järelevalve	27
3.2 Töötingimused ja kaebused.....	29
3.3 Õnnetusjuhtumid ja kuritegevus	33
3.4 Suu- ja sõrataud	37
3.5 II maailmasõja puhkemine	38
KOKKUVÕTE	42
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	45
SUMMARY	48
LISAD.....	51
LISA nr 1. 1938. aastal Poola põllutöölistele väljaantud viisade nimekiri.....	51
LISA nr 2. Arsti teadaanne põllumajandusliku õnnetusjuhtumi kohta.	52
LISA nr 3. Avaldus peatusloa saamiseks 1938. aastal.....	53

SISSEJUHATUS

1930. aastate alguses oli Eesti põllumajandus majanduskriisist laastatud ning tööjõuturul valitses tööpuudus. Juba 1930. aastate keskpaigas, kui Eesti oli majanduskriisist taastumas, hakkas põllumajanduses välja kujunema tööjõupuudus. Ajakirjanduse vahendusel võis lugeda üha sagenevaid teateid raskustest põllutööliste leidmisel. Tööjõupuudus andis märku peamiselt Lõuna-Eestis, kus kasutati rohkem palgalist tööjõudu.¹ Põllutööliste puudus ei olnud siiski 1930. aastatel eestikeskne probleem. Suuremad tööstusriigid nagu Saksamaa olid ammu hädas põllutööliste leidmisega. Eestit puudutas otseselt põllutööliste kriis Lätis, mis kujunes välja juba paar aastat varem kui Eestis. Tõusvad palgad Lätis meelitasid lõunanaabrite juurde tööle Eesti vabasid tööjõuvarusid.² Tööjõupuuduse käes kannatavad riigid hakkasid kasutama välistööjõudu, et hakkama saada. Oli riike nagu Poola, kus valitses põllumajanduses endiselt tööpuudus ning põllutöölistel esines raskusi enda ära elatamisega. 1930. aastatel ulatusid Poola tööliste arvud Lätis kümnetesse tuhandetesse.³ Teiste eeskujul hakkas 1937. aastal välistöölisi Poolast sisse tooma ka Eesti.

Käesoleva töö eesmärgiks on analüüsida 1930. aastate II pooles Eestis esile kerkinud põllutööliste kriisi ning selle leevendamiseks Eestisse toodud Poola põllutöölistega seonduvat. Töö analüüsib Poola põllutööliste palkamise protsesse ja eluolu aastatel 1937-1939. Esimesed Poola põllutöölised toodi Eestisse 1937. aastal ning viimased 1939. aastal. 1939. aastal puhkes Teine maailmasõda ning endine Poola piirkond (Vilniuse/Vilno vojevoodkond), kust Eesti peamiselt põllutöölisi palkas läks Valgevene NSV ja Leedu haldusalasse. Kuigi Eesti tõi välistööjõudu sisse veel 1940. aastal oli olukord teine, tööjõu palkamiseks pöörduiti Leedu poole ning tegu oli nüüd Leedu põllutöölistega. Sel põhjusel ning mahupiirangu tõttu piirdub käesolev bakalaureusetöö 1939. aastaga.

Allikad. Käesolevas töös kasutatakse peamiste allikatena arhiivimaterjale ning ajakirjandust. Töö I ja II peatükk kirjutatakse suures osas ametiasutuste kirjavahetuse põhjal, mis puudutas Poola põllutööliste teemat. Need dokumendid asuvad Rahvusarhiivi fondides, millest peamisteks on Põllutöökoja fond⁴ ja Varssavi Eesti Saatkonna fond.⁵ Kolmandaks oluliseks

¹ *Põllutööliste puudus Lõuna-Eestis* – Maa Hääl, 26.05.1934, lk 3; *Suur puudus põllutöölistest* - Sakala, 26.05.1934, lk 7

² *Põllutööliste puudus Lätis* - Postimees, 22.07.1934, lk 3

³ Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Latvia. Jēkabsons, Ēriks. *A History of Polish-Latvian Relations*. 29.03.2018. [<http://www.mfa.gov.lv/en/component/content/article/59641-a-history-of-polish-latvian-relations?Itemid=353>] 25.05.2018

⁴ RA, ERA.1112 Põllutöökoda

allikaks on Siseministeeriumi Politseitalituse fondi dokumendid. Siseministeerium ja Politseitalitus olid tihedalt seotud välistööjõu küsimustega ning järelevalve korraldamisega.⁶ Välisministeeriumi fondis leidub Eesti-Poola vahelisi lepinguid põllutööliste palkamiseks.⁷ Huvipakkuvaid dokumente leiab veel kohalike prefektuuride fondidest, kus leidub infot põllutööliste liikumise ja seaduserikkumiste kohta. Kasutamist leidsid Viru-Järva prefektuuri fond⁸, Lääne-Saare prefektuuri fond⁹, Tartu-Valga prefektuuri fond¹⁰ ja Viljandi-Pärnu prefektuuri fond.¹¹ III peatüki kirjutamisel on abiks põllumeeste konventide ja maatulunduskonsulentide fondist, mis sisaldab Poola põllutööliste poolt esitatud ametlikke kaebusi.¹²

Ajakirjandust kasutatakse käesolevas töös analüüsima avalikku arvamust välistööjõu palkamise ja Poola tööjõu kohta. Töö III peatükk on kirjutatud peamiselt ajakirjanduse teadete põhjal, mis puudutasid Poola põllutööliste tegemisi ja eluolu Eestis. Peamiste väljaannetena leiavad kasutust Maa Hääl, Vaba Maa, Postimees, Uus Eesti, Sakala, Järva Teataja ja Päevaleht, kus kajastati aktiivselt Poola põllutööliste teemat. Ajakirjanduses töötatakse läbi 1930. aastate artiklid ja teated, mis otsingutes välja tulid ja puudutasid puudutasid põllutööliste kriisi või Poola tööjõudu.

Historiograafia. Poola põllutöölisi 1930. aastate põllutööliste kriisi kontekstis Eestis põhjalikult käsitletud ei ole. Majandusest tervikuna ja põllutööliste kriisile eelnenud Suurest Kriisist on kirjutanud Jaak Valge, kelle artiklid annavad vajalikke taustteadmisi 1930. aastate Eesti majanduse ja põllumajanduse kohta.¹³ Jaak Valge juhendamisel on valminud 2014. aastal Häli Ann Reintami bakalaureusetöö “Eesti välisränne 1920-1940”, mis annab ülevaate Poola põllutöölistest ja kaevandustöölistest, kuid analüüsib seda Eesti Statistika piirületamise andmetest lähtuvalt.¹⁴

⁵ RA, ERA.1580 Eesti Saatkond Varssavis

⁶ RA, ERA.1 Siseministeeriumi Politseitalitus

⁷ RA, ERA.957 Välisministeerium

⁸ RA, ERA.26 Viru-Järva Prefektuur ja selle eelkäijad

⁹ RA, ERA.30 Lääne-Saare Prefektuur ja selle eelkäijad

¹⁰ RA, ERA.75 Tartu-Valga Prefektuur ja selle eelkäijad

¹¹ RA, ERA.41 Viljandi-Pärnu Prefektuur

¹² RA, ERA.3564 Põllumeeste konvendid ja maatulunduskonsulendid

¹³ Valge, J. (2009) Eesti kolm majanduskriisi. – Horisont, nr 1, lk 22–31; Valge, Jaak (2009). Suur majanduskriis ja Eesti. Investeeri, 12–15.

¹⁴ R Reintam, Häli Ann. (2014) *Eesti välisränne 1920-1940*, Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Filosoofia teaduskond, Ajaloo ja arheoloogia instituut, Uusima aja osakond, Tartu

1960. aastal on Tartu Riikliku Ülikooli toimetistes leidnud Georg Rekkeri poolt kajastamist teemana Eesti töö- ja tööjõupuudus 1930. aastatel, milles on lühidalt nimetatud ka Poola põllutöölisi, kuid käsitus tervikuna kannab oma ajastu pitserit.¹⁵

Maareformi, mis mõjutas 1930. aastate põllumajandust nagu ka põllumajanduse olukorrast tervikuna on põhjalikult käsitletud Tiit Rosenbergi poolt.¹⁶

Tänapäeva ajakirjanduses on Poola põllutöölisi ära mainitud näiteks Eesti Ekspressis Pekka Erealti artiklis suu- ja sõrataudist ja Poola tööliste desinfitseerimisest. Suu- ja sõrataud leiab käsitlemist ka antud töös.¹⁷

Kuna antud töö puudutab välistööjõu küsimust ja põllutööliste puudust ka Lätis, otsisin sealseid käsitusi, kuigi siin on ilmseks takistuseks keelebarjäär. Ēriks Jēkabsons, kelle uurimisvaldkonnaks on Läti-Poola suhted aastatel 1919-1940, on ülevaatlikul viisil ära maininud Poola hooajaliste tööliste rakendamist Lätis,¹⁸ kuid põhjalikumaid käsitusi antud teema kohta leida ei õnnestunud. Selliselt on Poola põllutööliste rakendamine Eestis ja Lätis käsitlemist leidnud pigem markeerimise korras.

Töö struktuur. Bakalaureusetöö on jagatud kolme põhipeatükki, millest esimene annab ülevaate Poola tööjõu sissetoomise põhjustanud põllutööliste kriisist ning sellest, kuidas avalikkus sellele reageeris. Töö uurib, mida peeti põllutööliste kriisi põhjusteks, milles nähti kriisi lahendusi ning kas neid ka praktikasse rakendati.

Töö teine osa keskendub välistööjõu palkamise protsessidele – kuidas jõuti välistööjõu palkamiseni, millise reaktsiooni see avalikkuses esile kutsus. Poolast tööjõu palkamine suuremas mahus eeldas asjaajamist nii Poola kui Eesti ametiasutustega. Töös uuritakse, kuidas jõuti vastavate kokkulepeteni ning kuidas oli tööjõu värbamise protsess organiseeritud, ehk kui palju Poola töölisi kolme aasta jooksul Eestisse jõudis.

Kolmas peatükk keskendub Poola põllutööliste eluolule Eestis ning toob välja mitmeid esilekerkinud probleeme. Suure hulga võõra tööjõu Eestisse toomine eeldas kontrolli

¹⁵ Rekker, Georg. *Tööpuudusest ja selle olemusest kodanlikus Eestis*. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Majandusteaduslikke töid II, Tartu 1960, lk 192-212

¹⁶ Rosenberg, Tiit (2013). *Künnivaod. Uurimusi Eesti 18.-20. sajandi agraarajaloost*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 371-418

¹⁷ Erealt, Pekka. *Kuidas Eesti ainsana pääses kogu Euroopa vallutanud sõrataudist* – Eesti Ekspress, 04.09.2015

¹⁸ Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Latvia. Jēkabsons, Ēriks. A History of Polish-Latvian Relations. 29.03.2018.

[<http://www.mfa.gov.lv/en/component/content/article/59641-a-history-of-polish-latvian-relations?Itemid=353>] 25.05.2018

kehtestamist nende üle. Küsimusteks on, kuivõrd tuli nendega ette õnnetusi või kuritegevust, mille osas olid Poola töölised rahulolematud jm. Uurimus lõpeb 1939. aastaga, mil puhkes Teine maailmasõda ning mis oli määrava tähendusega ka Eestis viibinud Poola tööliste.

I PÕLLUTÖÖLISTE KRIIS EESTIS 1930. AASTATEL

1.1 Eesti põllumajanduse hetkeseis 1930. aastatel

Hindamaks Eesti põllumajanduse olukorda 1930. aastatel, tuleb pilk pöörata 1919. aasta maareformile, mis puudutas ligi 400 000 inimest. Ajavahemikul 1919-1939 rajati ja korraldati ümber u 96 500 talu ja väikekohta, sellest täiesti uusi talusid rajati 56 200.¹⁹ 1929. aastal toimunud põllumajandusloenduse andmetel oli põllutöölisi talundites 82 000. Kui järgnevatel kriisiaastatel (1930-1933) tekkisid raskused palga maksmisega, üritati hakkama saada väiksema arvu töölistega. Sel perioodil vähenes Põllutöökoja hinnangul põllumajanduse palgatöölise arv 10 000 - 12 000 inimese võrra.²⁰ Eriti raskelt tabas kriis põllumajandust, müügihinnad langesid märgatavalt ning põllumajandusliku toodangu väärtus langes sel ajal kaks korda.²¹

1934. aastal toimunud rahvaloenduse põhjal moodustas Eesti valdade rahvastik 68,7% üldrahvaarvust. Linnastumise tase tööstusriikidega võrreldes oli Eestis madal ja seda näiteks ka Lätiga võrreldes, kus linnastumise tase oli kõrgem. Samal ajal oli selliste põllumajanduslike riikide nagu Leedu ja Poola linnastumise tase Eestist madalam. Kahe rahvaloenduse vahelisel ajal oli linnarahvastik kasvanud u 40 000 inimese võrra. Arvestades seda, et sündide ja suremuse suhe oli linnades olnud negatiivne terve selle aja, pidi linnarahvastiku kasv tulema eelkõige maaelanike arvelt. Maaelanike arv oli kasvanud vaid Võru- ja Petserimaal, mujal näitas see languse trendi. Suurim maa elanikkonna kahanemine toimus Lõuna-Eestis, eriti Viljandimaal ning Saaremaal. Kogu töötavast rahvast oli 67% hõivatud põllumajanduses. Samas oli põllutöölise arv võrreldes varasema 1922. a loendusega kasvanud 16 000 tööliste võrra, mida peetakse maareformi mõjuks. Palgatöölisi kasutati rohkem Lõuna-Eestis - Viljandimaal, Valgamaal, Tartumaal ja Pärnumaal.²²

1930. aastatel oli Eesti põllumajanduse areng suuresti Põllutöökoja kujundada. Tegemist oli 1931. aastal loodud põllumajanduses tegutsevate inimeste kutseesindusega, mille eesmärkideks olid põllumajanduse edendamine ning põllumeeste huvide eest seismine.²³

¹⁹ Rosenberg, Tiit (2013). *Künnivaod. Uurimusi Eesti 18.-20. sajandi agraarajaloost*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 371-418

²⁰ RA, ERA.1.1.7909, l 16

²¹ Valge, Jaak. Suur majanduskriis ja Eesti. Investeeri, 2009, lk 12-15.

²² Rahvastikuprobleeme Eestis. Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn, 1937, lk 3-9, 29-40, 43-46

²³ *Põllutöökoda kutsutakse ellu sügisel* - Päewaleht, 03.05.1931, lk 3

1935. aastal korraldas Põllutöökoda uudismaade²⁴ ülesharimise kampaania vanades taludes. Eesmärgiks oli uusasunduste loomise vähendamine ning selle asemel vanade talude korrastamine. Selleks rajati riiklike masinajaamu ja riiklikel toetustel põhinevaid eramasinajaamu, kus taluomanikud said soodustingimustel vajalikke masinaid ja põllutööriistu. Erajaamade pidajad olid kohustatud lepingus ettenähtud aja jooksul üles harima teatud pindala uudismaad, mille eest hakati neile maksma toetust. Traktoriomanikud said näiteks ülesharitud hektari kohta 5-15 krooni, sõltuvalt maa keerukusest. Lisaks maksti üleüldiseid preemiaid uudismaade harimise eest. Preemia maksti 1935.a alustatud tööde eest pärast nende läbiviimist. Tööd mille eest preemiat saadi: maa kuivendamine, juurimine, kivide koristamine, ümberkündmine, mätaste tasandamine, heinaseemne külv. Põllutöökoda koostas hindamisakte ja aruandeid preemia saajate kohta ning maksis need välja.²⁵

Seega oli 1930. aastate keskpaigaks Eesti põllumajandus uuesti arenemisjärgus ning kümnendi alguses põllumajandust laastanud majanduskriis ületatud. Ees ootas majanduskasv ning üles harimist ootasid viimase 10 aasta jooksul loodud uued talundid.

Alates 1934. aastast hakkas põllumajanduses tunda andma tööjõupuudus, mis aastatega vaid süvenes. Üksikuid teateid põllutööliste puuduse kohta võis ajakirjandusest leida pea iga aasta. Ikka leidis piirkondi ja talusid, kus mõni aasta juhtus, et töölisi polnud vajalikul arvul lähedastest piirkondadest saada. Samal ajal oli piirkondi, kus oli tööjõudu pigem iga aasta üle, nagu Saare- ja Petserimaa ning Narva-tagused vallad, kus töölised käisid ise tööd otsimas teistes maakondades. Petserimaal ja Narva-tagustes valdades oli iseloomulik ülerahvastatus ja haritava maa vähesus.²⁶ Tööjõu liikumise kaudu kaeti tavaliselt ära kogu tööjõuvajadus. 1934. aastast hakkab silma ajakirjanduses teadete kasv põllutööliste puuduse kohta, seda peamiselt Lõuna-Eestis.²⁷

Põllutööliste laialdasemast puudusest teavitas Riigi Statistika Keskbüroo. Keskbüroo sai andmeid põllumajanduse korrespondentidelt, kes kogusid ja edastasid iga-aastaselt teateid põllumajanduse seisukorra kohta. Korrespondentideks olid tavaliselt talupidajad, kes

²⁴ Uudismaa – mittepõllumajanduslik maa, mida on äsja hakatud kasutama põlluna v. kultuurrohumana. Eesti keele seletav sõnaraamat.

²⁵ RA, ERA.1112.1.266, l 354-357

²⁶ Rosenberg, Tiit (2013). *Maareformist Eesti Vabariigi Virumaa Narva-tagustes valdades 1920-1940*. Heiki Valk (peatoimetaja), Kadi Kass, Pille-Riin Larm, Marten Seppel, Tõnu Tannberg (Toim.). Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2012. Annales Litterarum Societatis Esthonicae 2012 (129–142). Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 130-142

²⁷ *Põllutööliste puudus Lõuna-Eestis* – Maa Hääl, 26.05.1934, lk 3; *Suur puudus põllutöölistest* - Sakala, 26.05.1934, lk 7

edastasid teateid oma talu ja lähiumbruskonna kohta. Iga-aastaselt saadeti Riigi Statistika Keskbüroost neile täitmiseks teatelehed küsimustega. 1934. aastal oli teatelehti kokku üheksa ning need sisaldasid küsimusi ilma, saagikuse, maarendi hindade ja põllutööliste saadavuse ning palkade kohta.²⁸ 1934. aastal oli korrespondente 1600.²⁹ Küsimuslehele märkisid korrespondendid eraldi aastatööliste, suvetööliste ja karjaste saadavuse kohta ning hindasid nende saadavust, kas küllaldaselt, tarviduse järgi või puudulikult. 1934. aasta aruandest lähtus, et Valgamaal ja Pärnumaal oli suurim tööliste puudus, mõlemas maakonnas teatas üle 50% korrespondentidest, et aastatöölistest on puudulikult, Valgamaal oli sama palju puudus ka suvetöölistest.³⁰ Tööpuudus oli Eestis vähenemas igal pool. 1934. aastal oli 14. juuniks oli Tallinna tööbörsil tööotsijaks end märkinud üle 500 töötut. Eelneval aastal samal ajal oli registreeritud töötuid 2300. Nende 500 töötut seas oli siiski väga vähe neid, kes olid valmis maale tööle minema. Juuni alguseks otsiti Tallinna tööbörsilt põllutöödele 170 töolist, tööpakkumise võtsid vastu vaid 26 töolist.³¹

1935. aastal tunti kriisi teravnemist.³² Rollid vahetusid, kui varasemalt tulid töölised ise tööd otsima, siis 1935. aastal võtsid peremehed põllutööliste otsimise ise aktiivselt ette.³³ Kokku märkis 54% korrespondentidest, et põllutöölistest tuli puudus.³⁴ Jätkuvalt suurimad tööjõupuuduse all kannatajad olid Lõuna-Eesti maakonnad nagu Pärnu-, Viljandi- ja Valgamaa.³⁵ 1936. aastal teatas 63% talude korrespondentidest tööliste puudujäägist.³⁶ Samal aastal kuulutas Põllutöökoda tööliste puuduse lähimate aastate teravaimaks küsimuseks.³⁷

Ametlikud aruanded põllutööliste saadavuse kohta Eestis koostas Põllutöökoda 1937. ja 1938. aasta aprillis põllutööministrile. Aruanded olid kokku pandud Riigi Statistika Keskbüroo põllumajanduskorrespondentide andmete põhjal. Andmetest tehti kokkuvõtte ning ülevaade ulatub 1927. aastast 1937. aastani. Eraldi on hinnatud aastatööliste ja suvetööliste saadavust.³⁸

²⁸ Põllumajanduse korrespondendi tegevuse juhis. Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1934.

²⁹ Arusaar, Kelli; Klesment, Martin; Valge, Jaak (2007). *Eesti rahvastiku majandustegevuse näitarve XX sajandil*. Tallinn: Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus, lk 18-20

³⁰ *Maal puudus põllutöölistest* – Sakala Pühapäev, 10.06.1934, lk 1

³¹ *Eestis kaob tööpuudus* – Päewaleht, 12.06.1934, lk 1

³² *Üle maa puudus põllutöölistest* – Waba Maa, 05.06.1935, lk 1

³³ *Põllutööliste põud* – Maa Hääl, 16.04.1935, lk 3

³⁴ RA, ERA.1.1.7909, l 16

³⁵ *Põllutöölistest puudus* – Kaja, 06.06.1935, lk 6

³⁶ RA, ERA.1.1.7909, l 16

³⁷ *Retsept põllutööliste puuduse wastu*. – Waba Maa, 29.09.1936, lk 5

³⁸ RA, ERA.1.1.7909, l 16, 77

	Suvetöölisi			Aastatöölisi		
	Küllaldaselt	Tarviduse järgi	Puudulikult	Küllaldaselt	Tarviduse järgi	Puudulikult
1937	6	34	60	5	29	66
1936	7	34	59	7	30	63
1935	11	39	50	10	36	54
1934	23	52	25	21	51	28
1933	45	43	12	39	41	20
1932	47	41	12	42	41	17
1931	39	49	12	32	49	19
1930	38	50	12	32	49	19
1929	32	53	15	27	48	25
1928	28	55	17	24	48	18
1927	35	52	13	25	49	26

Tabel 1. Põllutööliste saadavus protsentides 1927-1937 põllumajanduskorrespondentide teadete põhjal. Allikas: RA, ERA.1.1.7909, I 16, 77

Tabelist on näha, kuidas 10 aastase perioodi jooksul Eestis tööjõuturg põllumajanduses muutus. Tugevast tööpuudusest 1932. aastal majanduskriisi ajal, kui tööjõu saadavust hindasid talupidajad küllaldaseks 40% juhtudel, jõuti 1936. aastaks tööjõu puuduseni. 1936. aasta teadetest on näha, et puudulikuks on tööjõudu hinnanud umbes 60% korrespondentidest, küllaldaseks alla 10% juhtudest. Petserimaal olid jätkuvalt suurimad vaba tööjõu reservid, 41% korrespondentidest märkis põllutööliste saadavust küllaldaseks. Siamaani oli Saaremaa olnud samuti üks paikadest, kus põllutöölisi suveperioodil üle jäi, kuid sealsed tööjõuvarud olid vähenemas, küllaldaseks hindas tööjõudu 12% korrespondentidest.³⁹

³⁹ RA, ERA.1.1.7909, I 16-17

	Suvetöölisi		Aastatöölisi		Palgaindeks	Hinnaindeks
	Mehed	Naised	Mehed	Naised	1929=100	1929=100
1937	38,1	27,1	27,2	19,5	101	75
1936	30,9	22,3	22,1	16	82	70
1935	26,2	18,4	18,7	13,1	69	61
1934	22,7	16,6	16,7	11,8	62	54
1933	19,5	14,7	14,4	10,7	54	52
1932	21,9	16,5	16	11,8	60	42
1931	27,2	20,7	20,7	15	76	56
1930	33,6	25	25,5	19	93	77
1929	36,8	27	27,2	19,1	100	100

Tabel 2. Põllutööliste palgad ja põllusaaduste hinnad kroonides 1929-1937. Allikas: RA, ERA.1.1.7909, I 17

Põllutööliste puudust väljendasid alates 1934. aastast kiiresti tõusvad palgad. Tugev tõus toimus 1936. aastal, mil palgad kasvasid aastaga ligikaudu 13%. Samas võrreldes kriisieelsete aastatega, ei olnud palgad veel sama tasemeni jõudnud. 1936. aasta suvel oli keskmine meestöölise palk 30 krooni ning naistöölise palk 22 krooni kuus. Palgad kasvasid sealjuures kiiremini kui põllusaaduste hinnad. Kui 1937. aastal oli keskmine kuupalk saavutanud kriisieelse taseme, siis põllusaaduste hinnad olid vaid 25% madalamad kriisieelsetest hindadest. Selline olukord pani talupidajad raskesse seisu. Tööjõukulud suurenesid, kuid hinnad ei jõudnud järgi.⁴⁰ Tööliste palgatõusu tõttu paluti 1937. aastal kindlustada teatud perioodiks võihind. Oli olnud eelnevalt kehv viljaaasta, mistõttu piimatooted kujunesid talumeeste peamiseks sissetulekuks. Palgad olid tõusnud ning kuna need moodustasid 50% tootmiskuludest, siis kõikuv võihind võis põhjustada talumeestele suuri probleeme.⁴¹

Lisaks Riigi Statistika Keskbüroo andmetele analüüsis Põllutöökoda kohalike konventide tööbüroodes registreeritud töönõudmiste ja -pakkumiste vahekorda. 1937. aasta aprillikuuks oli seal registreeritud tööpakkumisi meestele 1511 ning naistele 1913. Tööd otsis samal ajal 382 meest ning 118 naist. Seega hinnati veel suuremaks tööjõupuudust naistöölise seas.⁴²

⁴⁰ RA, ERA.1.1.7909, I 17

⁴¹ RA, ERA.1112.1.504, I 4-5

⁴² RA, ERA.1.1.7909, I 17-18

Samas said selliselt kogutud andmed kriitikat, et need ei vasta tegelikkusele. Korrespondentide hinnanguid pidasid kriitikud subjektiivseks. Põllutöökoja konventide tööbürood olid, aga liiga vähe selleks ajaks tegutsenud, et omada õiget ülevaadet tööturust. Tööbüroode asutamine põllumeeste konventide juurde pakuti välja alles 1937. aasta jaanuaris ning selle asutamisega jõuti lõpule 20. märtsiks.⁴³ Võimalik, et tööbürood ei olnud selle ajaga veel töölistele igal pool teatavaks saanud ning ei olnud võitnud tööliste usaldust.⁴⁴

Ülevaade tööjõureservidest näitas, et potentsiaalset tööjõudu oli rohkem Petserimaal, Saaremaal ning Narva-tagustes valdades. Tööjõu ümberpaigutamise teel oleks saanud teiste maakondade tööjõupuudust vähendada. Reservide suuruseks hinnati Narva-tagustes valdades 100 töölist, Petserimaal u 600 töölist. Saaremaa kohta kindlaid andmeid ei saadud. Ilmselt polnud need reservid lõpuks piisavalt suured ning nendega kaasnesid omad probleemid. Esiteks küsisid sealsed töölistes rohkem palka. Narva-taguste valdade meestöölised olid harjunud juhutöödel teenima rohkem, kui hetkel mujal pakkuda suudeti. Nõuti palgaks 45-50 krooni kuus ja ülalpidamist, keskmine pakkumine Virumaal oli 30-35 krooni kuus. Petserimaa vabad töölised tundsid rohkem huvi kraavi- ja turbatööde vastu. Neid hinnati lisaks suhteliselt vilumatuteks põllutöödel, mistõttu ei olnud nad parimad kandidaadid talupidajate jaoks. Saaremaal paistis suvetöölised juba endal puudust tulevat.⁴⁵

Asuti uurima, kas talupidajad oleksid üldse nõus palkama välistööjõudu. Nõusolek tuli esialgu 500 tööpakkujalt. See arv peagi kasvas, kui tingimused said rohkem selgemaks ning esimesed kogemused olid käes.⁴⁶ Nõudlus oli peamiselt Lõuna-Eestis.⁴⁷ Näiteks olid 22. aprilli 1937. aasta seisuga peamised nõudjad Antsla (65 töölist), Türi (56), Valga (50), Viljandi (46), Võhma (40), Helme (28) töölist ja Jõhvi (20) konvendid.⁴⁸

1.2 Kriisile lahenduste otsimine

Põllutööliste kriisi, kui suuremat probleemi hakati alates 1935. aastast järjest rohkem teadvustama ning probleemi olemuse üle arutama ja sellele lahendusi otsima. 1935. aasta augustis ilmus Postimehes põhjalik artikkel kriisi põhjuste kohta, mida tsiteerisid teised

⁴³ *Tööbürood konventide juurde* – Sakala, 12.03.1937, lk 1; *Maa asub ise tööliste puudust lahendama* – Uus Maa, 22.01.1937, lk 2

⁴⁴ *Kaalutagu veel välistööliste küsimust* – Postimees, 22.04.1937, lk 5

⁴⁵ RA, ERA.1.1.7909, l 18-19

⁴⁶ RA, ERA.1.1.7909, l 19

⁴⁷ *Poolast tuuakse põllutöölisi* – Maa Hääl, 21.04.1937, lk 5

⁴⁸ *Põllutöölised Poolast tulevad* – Uus Eesti, 22.04.1937, lk 3

ajalehed.⁴⁹ Edasi hakkas selleteemalisi arutelusid ja artikleid ilmuma mujal. 1936. aastal kuulutas Eesti Põllumeeste Selts välja Tartu Ülikoolis uurimustööde konkursi teemal “Põllutööliste praeguse kriisi põhjused Eestis”. Konkursiga seoses jagati välja kolm auhinda ning eriti toodi esile üliõpilase Martin Kuldkepi tööd. Tööd põhinesid saadaolevatel statistilistel andmetel ja kirjandusel.⁵⁰ Järjest rohkem võtsid sel teemal sõna ühiskonnategelased, teadlased ja ministrid.

Peamise põhjusena põllutööliste kriisile nähti ühiskonnas linnastumist ning maarahvaarvu üldist vähenemist. Linnastumine iseenesest polnud uus nähtus ega eestikeskne protsess, vaid majanduse arenguga kaasnev nähtus. 1922-1934 loeti maalt linna siirdunute arvuks 40 000 inimest. Lisaks oli valdu, kus surmad ületasid sündivuse.⁵¹

Otsiti lahendusi seadusandlikul tasemel, mis parandaks põllutööliste olukorda. 1935. aastal oodati “Põllutööliste õnnetuste vastu kindlustamise seaduse” vastuvõtmist. Viimane seadus oli aastast 1921 ning ei rahuldanud töölisi ega töötajaid. Lisaks vajab ümberkorraldamist arstiabi kättesaadavus maapiirkondades. Uus seadus võeti vastu 1936. aastal.⁵² Teine problemaatiline seadus oli “Põllutööliste tööolude ja palgakorraldamise seadus”. Seadus oli aastast 1921 ning selle järgi oli ettenähtud tööpäeva keskmiseks pikkuseks 9 tundi. Ületundide eest tuli maksta. Reaalsus leidis seadus vähe täitmist ning selle täitmist ei kontrollitud.⁵³ Kolmandaks olid maal halvad lood elupinnaga. Suuremal osal taludest puudus eraldi tööliste elamu, nii polnud perekonnaga töölistel ruumi kuskil elada. See põhjustas olukorra, kus eelistati vallalisi töölisi. Korteriolude parandamiseks oli Riigikogus aastaid tagasi algatatud eelnõu talude juurde töölistekorterite ehituseks riigi laenude abil, kui see arutelu oli venima jäänud ning vajab realiseerimist.⁵⁴

Paljud põhjused kriisile peitusid põllutöös endas. Samas oli tegu põhjustega, mida raske muuta. Arvamusartiklites ja uurimistöödes mainiti alati põllutöö hooajalist iseloomu. Suvel läks põllumajanduses tarvis hulgaliselt rohkem tööjõudu kui talvel, nii pidi enamus põllutöölisi talveks uue töö otsima. Põllutööde hooajalisus ja ebakindlus pani töölisi alaliselt

⁴⁹ *Põllutööliste puudus ja selle põhjused* – Postimees 12.08.1935, lk 2; *Põllutööliste puudus ja selle põhjused* – Waba maa, 12.08.1935, lk 2

⁵⁰ *Leiti põllutööliste kriisi põhjused* – Maa Hääl, 08.01.1937, lk 7

⁵¹ Rosenberg, Tiit (2013). *Maareformist Eesti Vabariigi Virumaa Narva-tagustes valdades 1920-1940*. Heiki Valk (peatoimetaja), Kadi Kass, Pille-Riin Larm, Marten Seppel, Tõnu Tannberg (Toim.). Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2012. Annales Litterarum Societatis Esthonicae 2012 (129–142). Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 130-142

⁵² Põllutööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seadus. Riigi Teataja, 11.02.1936, lk 254-262

⁵³ *Põllutööliste seisukorra parandamisest* - Päewaleht, 02.05.1935, lk 5

⁵⁴ *Põllutööliste põud* - Maa Hääl, 16.04.1935, lk 3

suunduma töökohtadele, kus töö ja palk oleksid aastaringselt kindlustatud.⁵⁵ Paljude noorte jaoks oli põhjus põnevamas ja kultuursemas linnaelus, kus ametid olid prestiižsemad. Eriti lahkus tol perioodil maalt noori naistöölisi, kes eelistasid linnas majateenijateks hakata.⁵⁶ Töölised tunnetasid klassivahet peremehe ja nende endi vahel.⁵⁷

Lisaks haaras põllutöölisi enda alla arenev ja laienev tööstus.⁵⁸ Põllutöökoja hinnangul läks rohkesti põllutöölisi ka kaevandustesse tööle.⁵⁹ Põhjused, mis inimesi tööstusesse meelitas ühtisid enamjaolt põhjustega, miks sooviti põllutöödelt ja maalt ära. Töö oli rohkem normeeritud ja stabiilne ning võimaldas elada perekonnaelu.⁶⁰ Konkurentsi taludele pakkusid samal ajal suuremad avalikud tööd nagu maavalitsuste korraldatud tee- ja kraavi- ning metsatööd, mis nõudsid suurel hulgal töölisi.⁶¹ 1936. aastal palus Maanteedevalitsus seetõttu üheks kuuks peatada erinevad teetööd. Keeld kehtis 15. juulist 15. augustini.⁶²

10 aasta jooksul oli talude arv ning haritava maa pindala suurenenud. Põllutöökoja eestvedamisel hakati üles harima uudismaid ning tehti laiaulatuslikke maaparandustöid, milleks vajati töölisi. Põllutööliste kriisi lahenduseks pakuti sellest tulenevalt uudismaade harimise peatamist.⁶³ Teiseks oli vajadus põllutööde suuremale mehhaniseerimisele, mis omakorda vajab suuri investeeringuid.⁶⁴

Senimaani ei olnud tööturu korraldamisele väga palju rõhku pandud. Põllutööliste kriisi puhul toodi ajakirjanduses tihti välja puudulikku töövahetalitust. Oodati tööturu paremat korraldamist. Kui varasemalt käisid töölised ise rändamas ja tööd otsimas, siis oli see üsna juhuslik ja ei andnud soovitud tulemusi. Tööturu korraldamise teel oleks saanud Eesti vabasid tööjõureserve efektiivsemalt kasutada.⁶⁵ 1937. aasta alguses "Põllutöökoja põllumajandusala töövahetalitusliku tegevuse määrase" põhjal asuski Põllutöökoda seda teostama.⁶⁶ Antud määrasega loodi iga põllumeeste konvendi juurde tööbüroo, mille esmane ülesanne oli registreerida tööjõu nõudmisi ja pakkumisi. Büroo asukoht pidi olema kohaliku

⁵⁵ *Majanduskriis ja tööjõu puudus* - Wõru Teataja, 25.03.1935, lk 2

⁵⁶ *Põllutööliste põud* - Maa Hääl, 16.04.1935, lk 3

⁵⁷ *Põllutööliste palkade tõus* - Waba Maa, 18.07.1934, lk 6

⁵⁸ RA, ERA.1.1.7909, l 60

⁵⁹ *Poolakate abil töölistepuudust lahendama* - Päewaleht, 27.01.1937, lk 4

⁶⁰ *Kiviõli töölised ei poolda wälistöölise sissetoomist* - Päewaleht, 28.01.1937, lk 4

⁶¹ *Põllutööliste puudus haripunktil* - Sakala, 04.07.1934, lk 5

⁶² *Teedehitused lõpetati, et vabastada töölisi põllutööde jaoks* - Uus Eesti, 15.07.1936, lk 3

⁶³ *Põllutööliste praeguse kriisi põhjuseid Eestis* - Päewaleht, 23.12.1936, lk 5

⁶⁴ *Puudus töökätest* - Postimees, 21.01.1937, lk 2

⁶⁵ *Põllutööliste wahetalitus Põllutöökoja kätte* - Postimees, 08.01.1936, lk 5

⁶⁶ Põllutöökoja põllumajandusala töövahetalitusliku tegevuse määrus. Riigi Teataja, 05.02.1937, lk 184

maatulunduskonsulendi vastuvõtukohaga samas kohas. Samas võis see koht olla nii mõnestki talust 30 km kaugusel, mistõttu ei pruukinud inimesed seda teekonda ette võtta. Konventi kuulus korraga mitu valda, kuid igale konvendile oli määratud üks registreerimiskoht. Konsulent ei olnud alati kohal, vaid käis ringi konvendi piirkonnas vastavalt vajadusele. Abitööjõudude palkamiseks, aga eelarvelisi vahendeid ei olnud. Esialgu paluti abi vallavalitsustelt, kes pidid tööjõu nõudluse ja pakkumise registreerimise võimaluse vallas teatavaks tegema ning koguma esmased andmed. Konsulendid võtsid need andmed konventide piires kokku. Sellise registreerimise võimaluse kohta sai uudist levitada vallavalitsuste maksuametnike kaudu.⁶⁷

Tööjõupuudus sel perioodil ei olnud eestikeskne probleem. Sarnane põllutööliste kriis tabas Lätit ning saavutas oma haripunkti varem kui Eestis. 1934. aastal kuulutas ajakirjandus Lätis suurest põllutööliste kriisist. See kergitas Lätis põllutööliste palku ning hakkas mõjutama Eesti tööturгу.⁶⁸ Lätimaa palgad hakkasid meelitama tööjõudu Eestist. Ajakirjandus pidas peamiseks rändajaks vaba tööjõudu Petserimaalt, Saaremaalt ja Valgamaalt, kuid tõenäoliselt liikus neid Lätti ka mujalt Lõuna-Eestist, kus tööliste kriis oli alguses teravam.⁶⁹ Päevalehe hinnangul töötas Lätis 1935. aastal kuni paar tuhat Eesti põllutöölist.⁷⁰ Tööjõu lahkumisega võitlemiseks tuli hakata seda paremini reguleerima. Lätis leidsid edaspidi tööd vaid need, kellel oli ette näidata Eesti tööbörsi registreerimiskaart, kus kirjas vastav märge, et kaardiomanik on lubatud põllutöödele Lätti. Loa Lätti minekuks sai tööline vaid siis, kui vastavas piirkonnas jäi töölisi üle.⁷¹

Käes oli muutuste aeg, kus tööviljakuse tõstmise eesmärgil hariti üles järjest intensiivsemalt uusi maid, tehti maaparandusi ning korrastati talusid. See pidi kaasa tooma lõpuks tootmiskulude vähenemise ning suurte maa-alade kergema harimise ja saagi koristamise. Selliste suurte uuenduste läbi viimine vajab lisatööjõudu. Kui uuenduste läbi viimine lõppes, pidi läbi saama vähese tööjõuga tänu mehhaniseerimisele ning tööturu olukord normaliseeruma. Põllumajandusel oli potentsiaali kasvada ja areneda, kuid kõik oli tööjõu puudumise taga.⁷²

⁶⁷ RA, ERA.1112.1.504, l 1-3

⁶⁸ *Põllutööliste puudus Lätis* - Postimees, 22.07.1934, lk 3

⁶⁹ *Põllutööliste põud* - Maa Hääl, 16.04.1935, lk 3

⁷⁰ *Põllutöölistest alatine puudus* - Päewaleht, 21.02.1936, lk 1

⁷¹ *Reguleeritakse põllutööliste nõudmist ja pakkumist* - Päewaleht, 22.03.1936, lk 1

⁷² RA, ERA.1.1.7909, l 19

II POOLA PÕLLUTÖÖLISTE VÄRBAMINE

2.1 Kriitika välistööjõu kasutamisele

Välispõllutööliste Eestisse toomise küsimust hakati laiemalt arutama alles 1937. aasta jaanuaris. Selle algatas ilmselt Majandusministeeriumi poolt Eesti Kiviõlile antud luba Eestisse sisse tuua 220 kaevandustöölist Poolast. Eesti Kiviõli algatas kirjavahetuse ametiasutustega kaevandustööliste sisse toomise kohta juba 1936. aasta suvel. Luba anti neile 1937. aasta jaanuaris.⁷³ Otsus tekitas erinevates töölisorganisatsioonides suurt pahameelt ning Tööliste Ühingute Keskliit esitas sel teemal kaks märgukirja valitsuse ministritele, et väljendada sel teemal oma kindlalt eitavat seisukohta. Protesti märgiks lahkus ühingust juhatuse liige Aleksander Kaera.⁷⁴ Oma märgukirjas leidis Tööliste Ühingute Keskliit, et kaevandustes pole tööliste puudust, vaid pigem siamaani tööpuudus. Eesti Kiviõli vallandas alles eelneval sügisel pärast streiki 100 töolist. Eitavale seisukohale lisaks teistele töölisühingutele asusid veel Tööliskoda ja Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda.⁷⁵ Tööliskoda avaldas märgukirjas valitsusele kahtlust, et sellega tahetakse alla suruda tööliste palku. Samuti pidi nende hinnangul välistööliste sissetoomise asemel riik asuma paremini korraldama tööliste koolitust ja tööturgu. Märgukirjades paluti tühistada luba välistööliste sissetoomiseks.⁷⁶ Põllutöökoda asus kaevandustööliste sissetoomist pooldama, väites, et see aitaks takistada põllutööliste valgumist kaevandustesse tööle.⁷⁷ Põhilise kriitika saigi endale kaela Eesti Kiviõli ja kaevandusse välistööjõu toomine.

Suure vastukaja tõttu pandi välistööjõu sissetoomise küsimus korraks pausile ning Eesti valitsuse soovil pidi Riigi Majandusnõukogu kujundama oma seisukoha välistööjõu vajaduse kohta Eestis. Küsimuse all oli välistööjõu Eestisse toomine üleüldiselt, mitte ainult kaevandus- või põllutööliste küsimus.⁷⁸ Veebruari alguses toimus sel teemal esimene koosolek, kus sõna võtsid majandusminister Karl Selter ja põllutööminister Nikolai Talts. Oma andmed esitas Riigi Statistika Keskbüroo põllumajandusbüroo juhataja Jakob Kurkus.⁷⁹ Teisel koosolekul veebruaris esitasid oma seisukohad veel Tööliskoja esindaja August Petrov, Eesti Panga president Jüri Jaakson ning Maatööliste ja väikemaapidajate koja esimees

⁷³ RA, ERA.1.1.7891

⁷⁴ *Tüli Poola tööliste sissetoomise pärast* – Sakala, 29.01.1937, lk 1

⁷⁵ *Välistööliste sissetoomise küsimus* - Tööliste Hääl, Veebruar 1937, lk 21-22

⁷⁶ *Kõik ringkonnad välistööliste vastu* – Sakala, 03.02.1937, lk 1

⁷⁷ *Poolakate abil töölistepuudust lahendama* – Päewaleht, 27.01.1937, lk 4

⁷⁸ *Välistööliste sissetoomise küsimus* - Tööliste Hääl, Veebruar 1937, lk 21-22

⁷⁹ *Välistööliste küsimus teisipäeval riigi majandusnõukogus*. – Päewaleht, 06.02.1937, lk 3

Helmut Maandi.⁸⁰ Lõppotsust oodati järgmiseks koosolekuks, aga kuna 19.märtsi koosolekul ei suudetud konkreetse seisukohani jõuda, moodustati 3-liikmeline komisjon, kes pidi läbi töötama kõik senimaani tehtud ettepanekud ning esitama oma kokkuvõtted. Nendeks said Jüri Jaakson, Helmut Maandi ja Paul Männik.⁸¹ 16. aprillil 1937 võttis Riigi Majandusnõukogu vastu otsuse erandkorras pooldada välistööliste sissetoomist põllutöödele, kui esitatakse konkreetsed ettepanekud selles osas. Otsus tuli pärast 2 tundi arutelusid ning otsuse väljakuulutamisel väljendati seisukohta, et üleüldiselt siiski välistööjõu sissetoomist ei pooldata. Pooldav otsus oli ajutine ning mõeldud vaid 1937. aasta suvehooajaks.⁸² Riigi Majandusnõukogu eksisteeris 1938. aasta 31. märtsini.⁸³

Riigi Majandusnõukogu otsuse peale hakkas tegutsema nüüd ka Põllutöökoda. Kui selgus, et käesoleval aastal tuuakse sisse ka Poolast tööjõudu põllutöödele esitas Eesti Töölisuuringute Keskliit taaskord märgukirja sotsiaalministrile. Kuulduste kohaselt pidid Poola põllutööliste palgad olema madalamad kui Eesti tööliste omad. Kardeti, et välistööjõud on vahend Eesti tööliste palgataseme langetamiseks. Keskliit avaldas kahetsust, et valitsus ei võtnud kuulda eesti töölistekonna kindlat eitavat seisukohta sel teemal ning loodeti, et vähemalt palgaküsimuses neid kuulda võetakse. Kui Poola töölistele makstav madalam töötasu langetaks eesti tööliste tasusid, siis oleks see kaasa toonud vaid töölisringkonna pahameele ning kahjustanud Eesti-Poola suhteid.⁸⁴

Arutelud välistööjõu sisse toomise kohta jätkusid ka järgmistel aastatel. Samas nii suurt reaktsiooni enam ei tekkinud, kuid murekohad jäid samaks. 1938. aastal arutati uut põllutööliste seadust ning päevakorda tuli taas Poola põllutööliste küsimus. Jätkuvalt oli vastaseid ja pooldajaid.⁸⁵ 1939. aasta märtsis oli Riigivolikogus arutamisel Eesti-Poola tööliste palkamise leppe rakendamise eeskirjade kinnitamine. Lepe puudutas nii põllutöölisi kui kaevandustöölisi ning taaskord tekitas arutelusid pigem kaevandustööliste sisse toomine. Peamised küsimused olid ikka statistika ja tööjõupuuduse ning palkade kohta. Oli neid, kes kahtlesid, kas ikka on nii suur tööjõupuudus ning neid, kelle arust pole uuritud piisavalt Eesti omasid vabasid tööjõureserve. Teised arvasid, et välistööjõuga tahetakse Eesti tööliste

⁸⁰ *Vaidlused tööjõu puuduse üle.* – Postimees, 16.02.1937, lk 3

⁸¹ *Välistööjõu küsimus jäi otsustamata.* – Postimees, 20.03.1937, lk 3

⁸² *Põllumehed võivad tellida välistöölisi.* – Maa Hääl, 19.04.1937, lk 5

⁸³ *Riigi-majandusnõukogu tegevus lõpeb täna.* – Päewaleht, 31.03.1938, lk 2

⁸⁴ *Poola tööliste abil ei wõi alla lüüa meie põllutööliste palka* – Päewaleht, 23.04.1937, lk 2

⁸⁵ *Toompeal kõneldi põllutöölistest.* – Maa Hääl, 23.11.1938, lk 6

palkasid alla suruda ning Poola töölistele pakuti paremaid töötingimusi. Palkadele välistööjõu sissetoomine mõju ei olnud kahel eelneval aastal siiski avaldunud.⁸⁶

Välistööjõu palkamiseks otsustati Poola kasuks. Tõstatati küsimus tööliste palkamiseks ka Ungarist. 1939. aastal käis Põllutöökoja direktor T. Kind Ungaris ja Tšehhoslovakkias, et uurida sealseid tingimusi tööliste palkamiseks. Tšehhoslovakkias oleks võimalik olnud palgata sealsete ungarlaste, kes riigi piiride muutmisega kodumaast lahutatud ja valmis pagulastena välja rändama. Sealsete ungarlaste oleks soovinud Eestisse tulla koos peredega ja võib-olla jääda. Ungarist käis peamiselt Saksamaale tööle iga aasta suurusjärgus 10 000 töolist. Läbirääkimiste käigus selgus, et Eesti palgad Saksa palkadega võistelda ei suutnud ning tööliste sõidutamine oleks olnud kallim. Seetõttu Ungari variant langes esialgu ära. Tšehhoslovakkia ungarlaste variant jäi esialgu alles.⁸⁷ Hakati ka taludest tellimusi koguma, kui paljud oleksid huvitatud ungari töölistest, tellimusi sai esitada 1. märtsini.⁸⁸ Mõnest kohast tellimusi tuli.⁸⁹ Üldjuhul talud olid siiski rahul ja harjunud juba poolakatega ning erilist vaimustust see mõte ei tekitanud.⁹⁰ Märtsi lõpus edastati teade, et ungari põllutööliste sissetoomisest loobuti seoses muutunud olukorraga Kesk-Euroopas. Nii toodi ka 1939. aastal Eestisse vaid poolakaid.⁹¹ Poolast põllutöölise palkamiseks oli saavutatud juba stabiilne olukord.⁹² Samuti oli lähinaabril Lätil olemas kogemus Poola põllutööliste kohapealt. Läti Põllutöökoda sõlmis juba 1935. aastal lepingu Poola riigiga põllutööliste saamiseks. 1937. aastal sõlmis Läti Põllutöökoda Poolaga leppe 17 000 põllutöölise palkamiseks suvehooajaks.⁹³ II maailmasõja puhkedes oli Lätis 26 000 Poola põllutöolist.⁹⁴ Eesti Põllutöökoda sai selles osas andmeid ja nõu Läti Põllutöökojalt.⁹⁵

Välistööjõu palkamine tõstatas töölisringkondades pahameelt, vaatamata sellele andis valitsus välistööjõu sissetoomiseks loa. Nii jõudis 1937. aasta kevadeks reaalsuseks välistööjõu sissetoomine Eestisse ning Põllutöökoda ootas ees suur töö selle korraldamisel.

⁸⁶ *Vaidlusi poola põllutööliste pärast* – Päewaleht, 23.03.1939, lk 2

⁸⁷ *Ungari põllutöölised tahavad Eesti kodakondsusse*, Järva Teataja, 13.03.1939, lk 7

⁸⁸ *Võimalik tellida Ungari põllutöölisi* – Sakala, 22.02.1939, lk 3

⁸⁹ *Nõutakse Ungari põllutöölisi* – Sakala, 28.02.1939, lk 4

⁹⁰ *Ungari põllutöölised ei leia Wirumaal poolehoidu* – Postimees, 20.03.1939, lk 3

⁹¹ *Ungarist ei tooda põllutöölisi* – Uus Eesti, 22.03.1939, lk 1

⁹² *Vaidlusi poola põllutööliste pärast* – Päewaleht, 23.03.1939, lk 2

⁹³ *Lätti tuleb suvel 17 000 Poola töolist* – Uus Eesti, 25.02.1937, lk 1

⁹⁴ Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Latvia. Jēkabsons, Ēriks. A History of Polish-Latvian Relations. 29.03.2018.

[<http://www.mfa.gov.lv/en/component/content/article/59641-a-history-of-polish-latvian-relations?Itemid=353>] 25.05.2018

⁹⁵ *Poolast tuuakse põllutöölisi* - Maa Hääl, 21.04.1937, lk 5

2.2 Kokkulepped Poola põllutööliste palkamiseks

Põllutööliste Poolast Eestisse toomist korraldas ja juhtis Põllutöökoda. Põllutöökoja direktoriks oli sel perioodil, 1936-1940, Tõnis Kind (hiljem Kint), esimeheks oli August Jürima (Jürman) ning peasekretäriks ja peamiseks esindajaks Ignas Tõrmaküla. Nemad olid peamiselt seotud asjaajamisega ning kirjavahetusega Poola põllutööliste teemal.

Esimesena enne üldist värbamist ja kokkuleppeid käis Poolas üks Suure-Jaani taluperemees J. Tirmann, kes Siseministeeriumi loal sõlmis kokkuleppe viie Poola tööliste palkamiseks. Hiljem arvati need viis isikut Põllutöökoja poolt sissetoodud isikute hulka ning neile kehtisid kõik samad tingimused.⁹⁶ See palkamine tõi välja esimesed kitsaskohad. Viisamaks oli ühe isiku kohta 18 krooni ning osutus põllupidajatele liialt kalliks. Põllutöökoja ärgitusel vabastas Välisministeerium need viis Poola põllutöölist viisamaksust ning edaspidi kõik Eestisse toodavad Poola põllutöölised.⁹⁷ Selleks andis võimaluse Konsulaarmaksude seaduse konsulaarmaksude tariif number 8, punkt 14, mis võimaldas anda maksuta viisa välismaalastele, kelle sõit toimub Eesti riigi huvides, ametlikul kutsel või välisministri loal.⁹⁸

Järgmiseks probleemkohaks oli välismaalaste teenistuses pidamise ja neile teenistusloa andmise seadus, mille järgi said välismaalased Eestis tööl olla Politseivalitsuse loal. Loa pidid taotlema ka nende tööandjad. Igale isikule eraldi loa taotlemine ja nende taotluste läbi vaatamine oleks olnud liiga ajamahukas ning kulukas. Seadus lubas siiski antud küsimuses erandeid teha siseministri määrusega.⁹⁹ Välistööjõu Eestisse toomise lihtsustamiseks Põllutöökoja palvel anti välja vastav määrus 24. aprillil 1937. aastal, kus vabastati välismaalaste teenistusloa taotlemisest välismaalased, kes on Põllutöökoja poolt Eestisse põllutöödele toodud ning tööandjad, kes nad teenistusse võtavad.¹⁰⁰

Edasi oli aeg läbirääkimisteks Poolaga. 1937. aastal jäi Eesti Poola põllutööliste küsimuses üsnagi hiljaks, kuna põllutööde aeg oli juba käes ning töölistel tavaliselt selleks ajaks palgatud, mistõttu oli vajadus kiireks asjaajamiseks. Läbirääkimised Poolaga algasid alles aprilli lõpus. Esialgu loodeti tööliste värbamisele asuda veel aprillikuus, kuid asjaajamisega läks kauem. Asjaajamiseks Poolaga pöördus Põllutöökoda Eesti Välisministeeriumi poole abi

⁹⁶ *Üks Peremees käis Poolast töölist toomas* - Postimees, 19.04.1937, lk 4

⁹⁷ RA, ERA.1.1.7909, I 11-12, 24

⁹⁸ Konsulaarmaksude seadus. Välisministeeriumi väljaanne. Tallinn, 1935, lk 8

⁹⁹ RA, ERA.1.1.7909, I 15

¹⁰⁰ RA, ERA.1.1.7909, I 22

saamiseks. Välisministeerium informeeris tööliste värbamise plaanist Poola saatkonda ning võttis ühendust Eesti Saatkonnaga Varssavis, kelle kaudu astuti ühendusse Poola ametiasutustega. Alguses pöördui Poola jutuga 300 tööliste palkamiseks. Ministeeriumist anti kohe põhimõtteline nõusolek, kuid asjade ametlikuks ajamiseks nõuti oma tingimuste esitamist ning töölepingu kava, kus kirjas palgamäärad. Töölepingu kava pidi heaks kiitma ka Poola valitsus enne edasist asjaajamist. Põllutöökoda oli töölepingu välja töötanud Läti Põllutöökoja töölepingu põhjal, mis oli koostatud Lätis 1937. aastaks Poola töölistega sõlmimiseks.¹⁰¹

Pärast Eesti esitatud tingimuste ja dokumentide läbivaatamist kutsuti Poola Hoolekandeministeeriumisse läbirääkimistele Põllutöökoja ning saatkonna esindajad. 28. aprillil 1937 sõitis Poola läbirääkimistele Põllutöökoja esindajana Ignas Tõrmaküla.¹⁰² Peamisi probleeme läbirääkimistel tekitas palga küsimus. Palga väljasaatmise luba nõuti töölistele igal ajal ning selle kohta ametlikku kinnitust. Palga suuruse osas oli esialgne pakkumine Põllutöökoja poolt 21-22 krooni kuus meestöölistele ning 19 krooni naistöölistele, mis Poola esindajate arust liiga väike oli. Põllutöökoja poolt viimaseks piiriks pakuti 25-26 krooni kuus meestele ning naistele 22 krooni kuus. Poola nõudis palgaks vastavalt 27 ja 24 krooni. Selle peale ähvardasid Eesti esindajad läbirääkimised katki jätta. Ametnikel tekkis juba kahtlus, kas põllutööliste palkamisest Poolas midagi üldse välja tuleb. Neile tundus, et Poolal pole suuremat huvi antud teema vastu, sest Eesti soovis töölisi väga väiksel arvul ning enamus töölisi oli juba ära paigutatud teistesse riikidesse. Kahtlustati, et Eesti puhul sooviti luua pretsedenti palkade tõstmiseks järgmisel aastal ka teistes riikides nagu Läti. Eesti esindajad teadsid, et 1937. aasta suveks oli Lätis kokkulepitud väiksem palk Poola töölistele, kui Poola Eestilt nõudis. Poola sõnul oli neil, aga Lätiga salajane kokkuleppe, mis lubas töölistel soodsa kursiga oma palk üle kanda, nii et töölised said lõpuks Poola zlottides kätte rohkem, kui Eesti pakkus.¹⁰³ Eesti Saatkonnalt Riias uuriti täpsemalt välja Poola tööliste palgatingimused Lätis. Tänu soodsale kursile oli meestööliste palk suveperioodil zlottides 34,55 kuus ning naistöölistel 30,49. Võrreldes tollaste ametlike kurssidega, anti Läti poolt soodustust umbes kolmandiku võrra.¹⁰⁴

Kokkuleppe põhjal on siiski näha, et meestööliste palga puhul anti Poola soovidele järgi ning palgaks sai 27 krooni, naistööliste palgaks sai 23 krooni kuus. Need summad seoti Poola

¹⁰¹ RA, ERA.1580.1.1159, l 2-11

¹⁰² RA, ERA.1580.1.1159, l 10-12

¹⁰³ RA, ERA.1580.1.1159, l 13-14, 20-21, 33-34

¹⁰⁴ RA, ERA.1580.1.1159, l 25, 38-40

zlotiga, et garanteerida töölistele kindel kuupalk. See tähendas seda, et kui kurss oleks selle aja jooksul halvenenud, pidi tööandja sellevõrra rohkem palka maksma, et töölisele saaks zlottides selle summa, mis kokku lepitud. Meestöölisele garanteeriti vähemalt 38 ning naistöölisele 32,50 Poola zloti kuus. Võrreldes Lätiga olid Eestis makstavad palgad Poola töölistele 3,45 ning 2,01 zloti võrra kõrgemad.¹⁰⁵ 1938. aasta töölepingu järgi jäi naistööliste palk samaks ning meestööliste palgaks sai 28 krooni ja 50 senti ehk 40 Poola zloti. Võrdluseks oli keskmine Eesti meestöölise palk 1936. aasta suveperioodil 30 krooni kuus ning 1937. aastal juba 38 krooni kuus.¹⁰⁶

Teine küsimus, mis pikalt arutelu tekitas, oli Lätist läbisõidu viisa osas. Alguses loodeti, et ehk on võimalik viisa ära jätta või saada viisamaksult soodustust ning selles küsimuses abi saada Poolalt, kuid Poola ametnikud sellesse teemasse sekkuda ei kavatsenud. Nende sõnul olid teised riigid, kes Poolast töölisi palganud, lahendanud sellised küsimused omavahel.¹⁰⁷ Eesti Saatkond Riias uuris selles küsimuses Läti Välisministeeriumi seisukohta. Lätist leiti jällegi, et kaks riiki ei saa kolmanda riigi kodanike suhtes selliseid viisasid puudutavaid kokkuleppeid teha. See peaks toimima Poola algatusel. Ka ei olnud võimalik saada ühe korraga viisat edasi-tagasi sõiduks. Läti konsulaarseadustik võimaldas anda edasi-tagasi transiitviisasid vaid kaheks kuuks. Seetõttu tuli taotleda uus viisa ning tasuda ka maksud uuesti sügisel, kui töölised tagasi koju sõitma hakkasid.¹⁰⁸ See kulu pidi jääma tööandja või Põllutöökoja kanda.¹⁰⁹ Viisa maksumuseks oli 2,75 zloti.¹¹⁰ Põllutöökoda tasus tööliste pealt läbi Läti sõitmiseks viisamaksu ise.¹¹¹ Küll andis, aga Läti teedeminister Poola põllutöölistele, kes Eestisse sõidavad, läbisõiduks 50% soodustust nende raudteedel, tingimusel, et ühes grupis on vähemalt 50 isikut.¹¹² Eesti oli nõus saatma oma vagunid Lõuna-Lätisse Zemgaleni.¹¹³ Eesti andis oma raudteedel sõiduks töölistele ja nende perekonnaliikmetele 75% hinnaalanduse.¹¹⁴

¹⁰⁵ RA, ERA.1580.1.1159, l 24-25

¹⁰⁶ RA, ERA.1.1.7909, 78, l 79

¹⁰⁷ RA, ERA.1580.1.1159, l 14, 21

¹⁰⁸ RA, ERA.1580.1.1159, l 213 ja 224

¹⁰⁹ RA, ERA.1580.1.1159, l 38

¹¹⁰ RA, ERA.1580.1.1159, l 38

¹¹¹ RA, ERA.1580.1.1159, l 66

¹¹² RA, ERA.1580.1.1159, l 220-221

¹¹³ RA, ERA.1580.1.1159, l 2

¹¹⁴ RA, ERA.969.4.252

Kokkuleppe saavutamisele jõuti 1937. aasta 13. mail ning pärast seda väljastati konkreetselt Eesti Põllutöökojale adresseeritud luba tööliste värbamiseks.¹¹⁵ Selleks ajaks oli selge, et töölisi värvatakse kaks korda rohkem, kui esialgselt planeeriti. Poola Vabariigi presidendi määrusega anti luba värvata 700 töolist Wilejka, Postawy ja Glebokie maakondadest, mis kuulusid Vilno vojevoodkonda. 700 töölise hulka pidi kuuluma umbes 300 meestöölist ning 400 naistöölist, kes on üle 21 aasta vanad. Luba kehtis kuni 1. juulini 1937.¹¹⁶ Üks põhjendusi, miks töölisi palgati just Vilno piirkonnast, oli keeleoskus. Sealsed elanikud oskasid tavaliselt lisaks poola keelele ka vene keelt.¹¹⁷

Järgmistel aastatel hakati lepete sõlmimisega varakult pihta ning kõigepealt sõlmiti “Eesti-Poola vahelisele poola põllutööliste kasutamise üldlepe”. Leping oli aluseks edasiste läbirääkimiste pidamiseks ning pani paika vaid üldtingimused, mis said eelneval aastal läbiräägitud.¹¹⁸ Juurde sõlmiti “Eesti-Poola vaheline, poola töölistesse puutuva leppe eeskirjade rakendamise täiendav kokkulepe”. Teine leping määras ära üksikasjad.¹¹⁹

2.3 Poola põllutööliste Eestisse toomine

Pärast kokkulepete sõlmimist Eesti ja Poola vahel sõitis Põllutöökoja esindaja Ignats Tõrmaküla Vilnosse, kus asuti valima töölisi ning korraldama arstlikku läbivaatust.¹²⁰ Arstliku läbivaatuse kulud kattis Eesti.¹²¹ Ülevaatuse läbisid ja arstitõendi said isikud, kel polnud nakkushaigusi ning olid terved ja füüsiliselt võimelised põllutööd tegema. Samuti ei võetud Eestisse põllutöödele rasedaid naisi. Põllutöökoda koostas tööks kõlblikest isikutest nimekirja ning saatis ära kirja Politseivalitsusele Eestis.¹²² Omaette küsimus oli, kes on need arstid, kelle tõendit arvestada. Politseivalitsus rõhutas, et tegu peab olema ametlike arstidega, kes Poolas töötavad. Kaaluti ka Eesti arsti saatmist kohapeale, kuid selles küsimuses polnud selge, kas Poola võimud sellist asja lubavad.¹²³ Sirvides läbi arstlikke tunnistusi on näha, et ülevaatus usaldati siiski poola arstidele. Kõikidel tunnistustel seisab poola arstide allkiri.¹²⁴

¹¹⁵ RA, ERA.1580.1.1159, 124

¹¹⁶ RA, ERA.1580.1.1159, 145-48

¹¹⁷ RA, ERA.1580.1.1159, 184

¹¹⁸ RA, ERA.969.4.252

¹¹⁹ RA, ERA.84.1.731

¹²⁰ RA, ERA.1580.1.1159, 24

¹²¹ RA, ERA.1580.1.1159, 13

¹²² RA, ERA.1580.1.1159, 29

¹²³ RA, ERA.1.1.7909, 24, 88

¹²⁴ RA, ERA.1580.1.1162

Dokumente hakati viseerima 1937. aastal mai lõpus. Viseerimine pidi käima kiiresti. Passid jõudsid tihti ametnikeni õhtul hilja ning oli vaja järgmiseks päevaks ära viseerida, et sama jõuaks teha ka järgmise päeva jooksul Läti konsulaat.¹²⁵ Viseerimiskorda lihtsustati Siseministeeriumi loal. Viisade puhul jäeti ära küsimuslehtede ja päevapiltide nõue. Põllutöökoja ametnik koostas nimekirja töölistest, kuhu lisas juurde ees-, perekonna- ning isanime, vanuse ning informatsiooni perekonnaseisu kohta. Maksuta sissesõiduloa said kõik, kes olid antud nimekirjas ning kelle kohta oli esitatud arstitunnistus. Viisad anti esialgu peatumisloaga kuni kuus kuud, esialgu anti luba peatuda 15. novembrini, hiljem lükati peatumisloa tähtaega edasi 1. detsembrini 1937. Tempel jäi ikkagi kirja “peatuseks kuus kuud”.¹²⁶ Küsimus tekkis, kui Eesti saatkond andis maksuta viisa ühele kodakondsuseta isikutele. Politseivalitsuse tõlgendusel võis maksuta viisasid anda vaid Poola kodakondsusega põllutööliste. Kodakondsuseta isikutele maksuta viisasid anda ei tohtinud. Saatkond ei näinud võimalikuks talle mitte viisat anda, kuna isik oli juba Põllutöökoja poolt nimekirja pandud ning saadetud kogumispunkti. Saatkond palus seisukoha antud küsimuses võtta välisministril ning eitava seisukoha korral viisamaks sisse nõuda Põllutöökojalt.¹²⁷ Värbamise päeval allkirjastati kohe ka tööleping Põllutöökoja esindaja ja töötaja vahel. Poolas pidi lepingu sõlmimisel kohal olema maakonnaesindaja.¹²⁸

1938. aasta värbamise perioodiks koostati “Poola põllutööliste sissesõidu kord Eestisse”. Põllutöökoja esindaja koostas Poolas iga grupi kohta nimestiku neljas eksemplaris. Nimestikud sisaldasid ees- ja perekonnanime, isanime, vanust, perekonnaseisu, passinumbrit, passi väljastamise aega ja kohta. Nendele lisati arstlikud tunnistused ning kõik neli eksemplari kuulusid edastamisele Eesti Saatkonnale Varssavis. Varssavi saatkond selle põhjal viseerib need ning märgib ühele eksemplarile viisa andmed. Nimestikud antakse tagasi Põllutöökojale, mille põhjal toimus kontroll Valga piiripunktis. Piiripunktis võrreldakse nimestikku ja passe ning lisatakse tempel kirjaga “poola põllutööline”. Eritempli järgi sai kergemini tuvastada, kes on Poolast siia toodud põllutööliseks. Üks eksemplar nimestikust jäi Valga piiripunkti arhiivi, teine edastati koos märkustega Politseivalitsusele. Kolmas eksemplar saadeti Varssavist samuti Politseivalitsusele, kus oli kirjas viseeritud isikute saabumise aeg Valka. Viimane eksemplari jäi Eesti Saatkonnale Varssavis.¹²⁹ Edasi saabusid

¹²⁵ RA, ERA.1.1.7909, 29.

¹²⁶ RA, ERA.1580.1.1159, 30-32; RA, ERA.1.1.7909, 27-29

¹²⁷ RA, ERA.1580.1.1159, 163; RA, ERA.1.1.7909, 128-29, 58

¹²⁸ RA, ERA.1580.1.1159, 145

¹²⁹ RA, ERA.1.1.7909, 183-84

töölised Eestisse rongide kaup. Sissesõitnud töölised jaotati Valgas ära konventidesse ning saadeti teenistuskohta.

Kokku sõitis Eestisse kolme aasta jooksul hinnanguliselt 8600 Poola põllutöölist, viisid anti välja mõnevõrra rohkem. Enamus saabujaid olid 20. eluaastates.¹³⁰ 1937. aastal anti välja 753 viisat ning sisse sõitis 695 põllutöölist.¹³¹ Esimesed töölised saabusid Eestisse 28. mail.¹³² 1938. aastal anti välja 3997 viisat.¹³³ Lisaks oli 4 inimest, kes olid palgatud juba enne üldist palkamist. Rohkem palgata ei kavatsenud.¹³⁴ Esimesed töölised saabusid 3. aprillil.¹³⁵ Sisse sõitis kokku 3825 põllutöölist.¹³⁶ 1939. aastal anti kokku 3916 viisat.¹³⁷ Sisse sõitis ajakirjanduse põhjal 3700 töolist. Korraldati veel lisavärbamine, sest tellimusi oli 4200 tööliste peale.¹³⁸ Lisaks saabus 385 töolist.¹³⁹ 1938. ja 1939. aastal olid taludes tööl veel need, kes olid siia talveks jäänud.

¹³⁰ RA, ERA.1580.1.1232

¹³¹ RA, ERA.1.1.7909, l 14

¹³² *Poola põllutöölised Valgas*. – Uus Eesti, 29.05.1937, lk 6

¹³³ RA, ERA.1580.1.1232

¹³⁴ RA, ERA.957.5.971, l 116

¹³⁵ RA, ERA.1.1.7957

¹³⁶ *Eestisse tuli kogusummas 3825 poolakat*. – Postimees, 15.04.1938, lk 7

¹³⁷ RA, ERA.1580.1.1316

¹³⁸ *Kahe nädalaga saabus 3300 poolakat* – Maa Hääl, 03.05.1939, lk 3

¹³⁹ *Viimased poola põllutöölised saabusid*. – Maa Hääl, 15.05.1939, lk 2

2.4 Talveks Eestisse

1937. aasta sügisel tõusis esimest korda esile küsimus tööliste talveks jäämisest. Põllutöökoja sõnul olid paljud peremehed pöördunud nende poole palvega jätta töölised Eestisse veel talvehooajaks. Hinnanguliselt arvati, et selliseid töölisi võiks olla 30% saabunutest. Põllutööminister kiitis plaani heaks. Põhjendustena toodi uudismaa harimise võimalus ka talvel, millega tõenäoliselt oli võimalik jätkata detsembri lõpuni. Samuti tähendas tööliste tagasi saatmine kodumaale ja kevadel uuesti värbamine suuremaid kulusid, mida saanuks kokku hoida.¹⁴⁰ Politseivalitsusest hoiatati, et Eestisse jäävad töölised pidid ise oma peatumislubasid pikendama kohaliku prefekti juures. Peatumisloa pikendamine oli algselt maksuline. Põllutöökoda pöördus selle teate peale kohe siseministri palvega väljastada Poola tööliste maksuta peatumisluba.¹⁴¹ Selleks koostati Üle Vabariigi piiri liikumise ja välismaalaste Eestis peatumise määruse täiendamise määrus, mis vabastas Eestisse riiklikel vahetalituslikel eesmärkidel toodud põllu- ja ka kaevandustöölised ning nende pereliikmed peatumisloa- ja registreerimismaksudest.¹⁴²

Hiljem selgus, et Eestisse jääjad soovisid korraks kodumaal käia ning pere külastada. Samuti ei olnud nad varustatud talveriietega, kuna ei olnud plaanis kauemaks, kui suveks jääda. Põllutöökoda soovis siseministrilt kinnitust, et sellisel juhul on need töölised tagasi tulles ikka vabastatud viisamaksust. Uus viisa anti 1937. aastal talveks jäävatele tööliste 1. detsembrini 1938.¹⁴³ Viisamaksust olid vabastatud tööliste pereliikmed, kelleks loeti meest-naist ning ülalpidamisel olevaid lapsi.¹⁴⁴ Põllutöökoja hinnangul olid 1937. aasta kevadel Eestisse toodud töölised osutunud üldjuhul Eesti oludesse sobivateks.¹⁴⁵ Hinnanguliselt pidasid 90% talupidajatest Poola töölisi heaks ja rahuldavaks, 10% töolistest jäid nõrgaks.¹⁴⁶

Kuuldes Poola põllutööliste talveks teenistusse jätmisest, tekitas see töölisringkondades taas küsimusi. Põllutöödeaeg said talveks läbi ning tööjõuvajadus vähenes talvel kordades. Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda koostas märgukirja, kus seadis selle otsuse kahtluse alla. Nende andmetel oli Eestis olemas 80 000 põllutöölist, kellest 21 000 leidis talvel taludes rakendust. Põllutöökoda vastas kriitikale, et andmeid on valesti tõlgendatud. Mainitud arv 80 000 põllutöölist, sisaldas suvetöölisi, karjaseid, päevatöölisi ja kuutöölisi. Neid ei saanud

¹⁴⁰ RA, ERA.1.1.7909, I 59-60; 69-71

¹⁴¹ RA, ERA.1.1.7909, I 61-62

¹⁴² RA, ERA.1.1.7909, I 63

¹⁴³ RA, ERA.1.1.7909, I 67-68

¹⁴⁴ RA, ERA.1.1.7909, I 74

¹⁴⁵ RA, ERA.1.1.7909, I 70

¹⁴⁶ RA, ERA.1.1.7948

Põllutöökoja arvates arvestada aastatööliste hulka. Selliste tööliste näol oli tegu väikemajapidamiste perekonnaliikmete ja käsitöölistega, kes töötasid palgatöölisena põllutöödel vaid suvel, kui palk oli kõrge ja kui enda majapidamine lubas. Samuti pärinesid andmed põllutööliste arvu kohta aastast 1929, olukord oli tõenäoliselt 8 aasta jooksul muutunud. Nende aastatega suurenes tööstustööliste ja metsatööliste arv tuhandetes. Tõenäoliselt oli see suurenemine tulnud suures osas põllutööliste arvelt. Linnades nii suuri reserve selleks ei olnud. Samuti suurenes tööstustes töötajate hulk tõenäoliselt just aastatööliste arvelt, kes soovisid regulaarset sissetulekut. Põllutöökoja andmetel oleks olnud maksimaalselt 25 000 töolist, kes talvel oleks saanud taludes teenida. Raamatupidamise andmetel oleks vaja olnud 33 000 töolist. Palju kasutati ajutist tööjõudu, kes käisid päeva- või kuutöölisena. Selline tööjõud oli kallis ja ebaotstarbekas. Põllutöökoda leidis Poola tööliste talvel kasutamise igati vajaliku otsusena.¹⁴⁷ Põllutöölised jäid edaspidi talvehooajaks tööle ka järgnevatel aastatel.

1937. aastal arvestati, et koju sõidab u 500 töolist, seega 195 töolist plaanisid talveks Eestisse jääda.¹⁴⁸ 1938. aastal anti luba 1200 töölisele talveks Eestisse jääda.¹⁴⁹ 1939. aasta teemat on käsitletud eraldi, kuid esialgu jäi Eestisse hinnanguliselt 200-300 töolist.¹⁵⁰ Talveks sõlmiti Poola töölistega uued töölepingud. Palk oli sel perioodil tunduvalt madalam, umbes pool suvel teenitavast. Näiteks määrati 1937/1938. aasta talveperioodil palgaks meestöölisele 15 krooni ehk 21 zlotti ja naistöölisele 12 krooni ehk 16.80 zlotti kuus.¹⁵¹ 1938/1939. aasta talveperioodil olid tasud vastavalt 17 krooni ehk 24 zlotti ja 14 krooni ehk 20 zlotti kuus. Ülejäänud töölepingu punktid jäid samaks võrreldes suvehooajaks sõlmitud lepinguga.¹⁵²

Enamus Poola töölisi sõitis iga aasta ikkagi koju. Nende tagasisõit plaaniti tavaliselt novembri keskpaika. 1937. aastal lahkusid töölised 16.-17. november. Eesti raudteedel Valka sõiduks oli neil 75%-line hinnasoodustus.¹⁵³ 1938. aastal saadeti töölised koju 4 rongiga, mille väljasõidud jäid ajavahemikku 7.-17. november. Osad talupidajad sõlmisid juba eel- lepingud nendega, kes plaanisid samasse teenistusk kohta tagasi tulla järgmisel kevadel. Töölised kojusõiduks varustati toiduga peremeeste poolt ning anti sõiduraha 10 krooni.¹⁵⁴

¹⁴⁷ RA, ERA.1112.1.266, l 219-221

¹⁴⁸ RA, ERA.1580.1.1159, l 66-68

¹⁴⁹ RA, ERA.1.1.7948

¹⁵⁰ *Leedu poolakad jäävad Eestisse*. – Uus Eesti, 23.11.1939, lk 7

¹⁵¹ RA, ERA.1112.1.93, l 183h

¹⁵² RA, ERA.1112.1.505, l 2-3

¹⁵³ *Poola põllutöölised sõidavad koju* – Postimees, 14.11.1937, lk 2

¹⁵⁴ *Poolakad koju 4 rongiga*. – Uus Eesti, 26.10.1938, lk 7

Asja tehnilise läbiviimise osas leppisid omavahel kokku Eesti ja Läti Raudteevalitsused. Samuti paluti Valgas piiripunktil juba valmis olla suure hulga tööliste saabumiseks, et nende passide viseerimine kiiremini läheks.¹⁵⁵

¹⁵⁵ RA, ERA.1580.1.1159, l 66

III POOLA PÕLLUTÖÖLISTE ELUOLU JA PROBLEEMID

3.1 Järelevalve

Nii suure hulga välismaalaste Eestisse toomine vajas nende üle järelevalvet ja arvestuse pidamist. Seda tegi Siseministeeriumi Politseivalitsus¹⁵⁶. Kohalik konstaabel registreeris rajooni saabunud välismaalased ning pidas arvet nende liikumise ja dokumentide kehtivuse üle. Info edastati jaoskonna politseikomissarile.¹⁵⁷ Peamiselt kardeti jooksikuid ja mööda Eestit hulkuvaid töölisi, kelle üle kontroll kadunud. Poola saatkond soovitas olla nendega karm ning sätestada sellistega eeskuj, et jooksikuid palju ei tekiks. Üks mõte oli sellised töölised Asunduskomisjoni järelevalve all panna tööle uudismaid üles harima, kuni kulud tasa teenitud. Pärast seda oleks töölised saadetud tagasi Poola. Asunduskomisjonil olid uudismaade harimiseks tööle rakendatud ka vangid, kellele pakuti süüa ning tagati ööbimisvõimalused. Kas seda soovitust rakendati pole teada, ilmselt jäi see vaid soovitusel tasandile. 2. juuni seisuga 1937 oli selliseid “ärakargajaid” sinnamaani olnud 4, kes polnud nõus pakutud töökohta vastu võtma. Nende tagasisaatmise kulusid Poola saatkond enda kanda ei olnud nõus võtma. Soovitati isikud, kes ei võta pakutud töökohta vastu ning ise uut ei leia politsei jõuga välja saata.¹⁵⁸ Esimeste saabujatega leidis neid, kes läksid salaja üle piiri Lähti. Politseivalitsus saatis sellealase ringkirja piirivalvele ja Lõuna-Eesti prefektidele. Kui töölised pidid tagasi tulema, siis tuli nad vastutusele võtta.¹⁵⁹ 1939. aastal määrati salaja üle piiri tulnud poola töölisele Konstanti Boloszkole 5 krooni trahvi.¹⁶⁰ Võeti vastutusele ka need, kes jäid Eestisse kauemaks, aga ei pikendanud peatumisluba.¹⁶¹

Need, kes ei olnud nõus tööd tegema lasti esiteks arsti poolt üle vaadata. 1937. aasta juunis saadeti ülevaatamise tulemusena üks jooksikutest Poola tagasi, kel oli ravimatu kõhuhaigus. Haigus olevat arsti tunnistuse põhjal vana ning mitte Eestist saadud. Koju saadeti isik Põllutöökoja kuludega, tagasisõidu maksumus oli 15 krooni. Teine jooksik osutus terveks ning plaaniti politsei kätte anda ja Eestist välja saata.¹⁶²

¹⁵⁶ Politseivalitsus reorganiseeriti 1938. aastal ning uueks nimeks sai Politseitalitus.

¹⁵⁷ RA, ERA.75.4.2026

¹⁵⁸ RA, ERA.1112.1.266, l 103-105

¹⁵⁹ RA, ERA.1.1.7907

¹⁶⁰ *Salaja üle piiri tulnud poolakat karistati* – Postimees, 13.01.1939, lk 8

¹⁶¹ *Poola tööline ei pikendanud elamisluba* – Järva Teataja, 17.02.1939, lk 21

¹⁶² RA, ERA.1112.1.266, l 105

Kohalikud prefektid pidid kindlaks tegema, et Eestisse saabunud Poola töölised ikka põllutöödele asusid.¹⁶³ 1938. aasta aprillis on Võhmuta rajooni konstaabel ette kandnud Politseitalitusele, et tema juures 20. aprillil Poola põllutöölisena registreeritud isik, asus majateenijaks Järva-Jaani ühe inseneri juurde. Paar päeva hiljem saabus Politseitalituselt kindel vastus, et Poola tööliste tuli sellisel juhul ette panna ise Eestist lahkumine viie päeva jooksul, vastasel juhul saatis Politseitalitus isiku oma jõududega välja. Insenerist tööandja võeti vastutusele teenistusloa seaduse rikkumise eest. Reegleid rikkunud tööliste anti siiski võimalus Eestisse edasi jääda tingimusel, et tööline leiab mõnes talus põllutöölisena töökoha. 3. mail teavitati Politseitalitust, et antud isik leidis töö põllutöölisena ning jätkas teenistust Eestis.¹⁶⁴

Eestisse saabusid Poolast töölised nii põllutöödele kui ka põlevkivi kaevandusse. Kaevandustööliste värbamine toimus eraldi ja ei kuulunud Põllutöökoja alla. Küll oli juhtumeid, kus põllutöölised soovisid kaevandusse tööle minna. 1939. aasta alguses oli selliseid töölisi üle kümne. Siseministeeriumi korraldusel nõuti neilt töolistelt sissesõiduviisa raha tagasi. Poola saatkond astus nende tööliste kaitseks välja ning viitas, et üldleping tööliste värbamiseks Poolast sisaldas ka lauset, et viisamaksust olid vabastatud ka kaevandustöölised. Leping ei olnud veel 1939. aasta veebruariks jõustunud, kuid Siseministeerium loobus viisamaksu nõudmast neilt, kes ühe teenistusaja olid põllutöölisena ära teeninud. Antud töölised olid kaevandusse tööle läinud talveks ning olid suvel põllutöölisena teenistusaja läbinud.¹⁶⁵

1939. aastast on Siseministeeriumi Politseitalituse ringkiri kõikidele kohalikele prefektidele, et nende andmetel oli Eestisse saabunud koos Poola põllutöölistega isikuid, kes tegid seda ebaseaduslikult. Politseitalituse poolt anti prefektidele korraldus kokkupuutel Poola põllutöölistega revideerida nende passe. Kontrolliti, et passid oleksid ehtsad ning pildid vastaksid passi omanikule. Lisaks pidi Poola põllutööliste passides sisalduma tempel "poola põllutööline". Isikud, kelle passid ei vastanud nõuetele, tuli koheselt võtta vahi alla ja Politseitalitusele teada anda.¹⁶⁶

Paistab, et Politseitalitusel õnnestus olukorda hoida kontrolli all. Välismaalaste üle peeti arvestust ning üldjuhul oli teada, kui palju kuskil piirkonnas välismaalasi töötas ning nende

¹⁶³ RA, ERA.41.1.1415, l 4

¹⁶⁴ RA, ERA.1.1.7948

¹⁶⁵ RA, ERA.957.5.1019, l 39-41

¹⁶⁶ RA, ERA.41.1.1415, l 13

liikumine. Kuigi jooksikutega soovitati olla karm, siis pigem anti neile, kes reegleid rikkusid ja teenistuskohhta vahetasid või töökohast loata lahkusid võimalus omale uus teenistuskohht leida enne, kui rakendati isiku väljasaatmist. Karistusena tuligi pigem ette trahvide tegemist ning tagasi kodumaale saatmist.

3.2 Töötingimused ja kaebused

Elu- ja töötingimused pandi paika töölepinguga. Perioodil 1937-1939 jäid töölepingu tingimused üldjuhul samaks, muutus vaid palk. Töölepingule kirjutas tööline alla juba Poolas värbamise ajal, hiljem Eestisse jõudes lisas oma allkirja tööandja. Lõpuks pidi töölepingul olema töölise, tööandja ja Põllutöökoja esindaja allkiri.¹⁶⁷

Tööleping konkreetselt tööaja pikkust ei sätestanud, see pidi vastama kohalikele oludele ning ei tohtinud olla pikem kui Eesti töölistel. Eestis sätestas põllutööliste tööaega Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus, mis oli aastast 1921. Selle järgi ei võinud keskmine aastane tööpäeva pikkus olla üle 9 tunni. Pikimal tööpäeval pidi olema 9 tundi vaba ööpäeva jooksul.¹⁶⁸ Samas oli tööaja pikkus üks probleemseid kohti ka Eesti põllutööliste jaoks. Keskmine tööpäeva pikkus jäi vaatamata seadusele 11 tunni piiresse ning vaba aega anti peremehe tuju järgi. Päevaleht avaldas arvamust, et Poola töölised olid siin paremas seisukorras, kuna nende puhul järgiti töölepingut täpsemalt, ei soovitud probleeme, kuna tegu välismaalastega.¹⁶⁹

Poola töölistele oli pühapäevad ja pühad vabad põllutöödest, neid võis kohustada vaid kõige hädavajalikemaks töödeks majapidamises ja loomade toitmisel. Häda korral ei tohtinud tööline keelduda töötamast ka puhkepäeval, aga tasu selle eest oli kahekordne. Tööandja pidi tagama kuus ühe täiesti vaba pühapäeva, mis lepiti tööandjaga kokku. Kui mingil põhjusel seda ei tehtud, siis maksti kahe päevatasu suurust töötasu kompensatsiooniks. Kahekordne tasu toodi palgasedelil eraldi välja. Kui Poola tööline, aga lahkus loata töökohalt tööpäeval võis palgast jällegi kinni pidada kahekordse päevapalga. Kinnipidamised pidi korrektselt kajastama palgasedelil. Peale pühapäevade ja Eesti pühade anti töölepinguga vabaks ka olulisemad Poola rahvuspühad: 3.mai (Poola rahvuspüha), 11. November (Poola riigipüha), 26.mai ja 15.august (katoliku kiriku pühad). Lisaks said töölepingu kestvuse ajal töölised kaks palgaga puhkepäeva, ajal, mil oli vähem tööd.¹⁷⁰

¹⁶⁷ RA, ERA.1580.1.1159, l 2

¹⁶⁸ Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus. Riigi Teataja, 22.11.1921, lk 597

¹⁶⁹ Suvine tööpäev maal – Päevaleht, 18.08.1938, lk 6

¹⁷⁰ RA, ERA.1112.1.93, l 183a

Tööandja pidi kergendama osavõtmist jumalateenistusest pühapäevadel ja pühadel.¹⁷¹ 1939. aastast on väljavõte E.E.L.K konsistooriumi täiskogu koosoleku protokollist, kus teemaks on olnud Poola põllutööliste jumalateenistuse korraldamine Mihkli kirikus. Jumalateenistus pidi toimuma poola keeles ja selle kutsuti eraldi rooma-katoliku preester. Takistusi selleks ei olnud, kui koguduse õpetaja ja nõukogu selle korraldamist võimalikuks peavad.¹⁷² Leiab ka ajakirjandusest teateid, kus Poola tööliste on korraldatud jumalateenistusi. 1939. aasta augustis andis Pärnu kohalik ajaleht teada, millal toimuvad jumalateenistused Poola tööliste.¹⁷³ 1938. aasta 15. augustil Rakveres kasutati töölepingus ettenähtud vaba päeva katoliku kiriku usupüha puhul. Pärast jumalateenistust käidi linna peal ostlemas. Jumalateenistuse päevad olid ka Poola tööliste võimalused ühendust pidada ja suhelda ümberkaudsete kaasmaalastega.¹⁷⁴

Palgatingimused määrati iga aasta enne tööhooaja algust Eesti ja Poola esindajate vahel. Tööandja võis maksta kõrgemat tasu oma äranägemise järgi. Töötasust ei olnud õigus teha mingeid mahaarvamisi, mis polnud kooskõlas töölepinguga. Esimesel kahel kuul maksti töölisele kätte ainult pool palgast, ülejäänud sai kätte lõpparvega. Palgapäev oli kuu lõpus ning sellega pidi tegelema tööandja isiklikult või tema asetäitja. Kõik summad ja mahaarvamised toodi palgasedelil eraldi välja ning selle summa kättesaamist kinnitas tööline allkirjaga. Kirjaoskamatute puhul kinnitas andmed töölise poole usaldatud kolmas isik. Mingeid makse palgale ei tohtinud kohaldada. Ainsad kulud, mis palgaga seotud, oli postitasu raha kodumaale saatmiseks.¹⁷⁵ Probleeme tekkis vallavalitsusega, kes 1939. aastal hakkasid määrama mõnes kohas Poola tööliste vallamakse.¹⁷⁶ Sellega ei nõustunud Poola Saatkonna Konsulaarosakond. Põllutöökoda ise oli kahtleval seisukohal nende tööliste puhul, kes olid Eestis viibinud juba pikemalt, kaks-kolm aastat järjest. Nad olid palga poolest võrdses seisus Eesti põllutöölistega ning kasutasid kõiki hüvesid, mida vald pakkus. Näiteks oli vallal ettetulnud haiglakulude tasumist. Punkt töölepingus, mis keelas maksude sätestamise palgale, oli Põllutöökoja hinnangul vaid tulumaksu kohta.¹⁷⁷ Poola töölised vabastati siiski ametlikult vallamaksust Siseministeeriumi otsusel.¹⁷⁸ 1939. aasta juulis saatis siseminister ringkirja

¹⁷¹ Samas.

¹⁷² RA, EAA.1278.1.203

¹⁷³ *Rooma-katoliku jumalateenistused poola tööliste* – Uus Eesti Pärnu uudised, 13.08.1939, lk 2

¹⁷⁴ *Poola põllutöölised pidasid kirikupüha*. – Uus Eesti, 16.08.1938, lk 5

¹⁷⁵ RA, ERA.1112.1.93, l 183a

¹⁷⁶ RA, ERA.957.5.1078, l 6

¹⁷⁷ RA, ERA.957.5.1078, l 2-3

¹⁷⁸ RA, ERA.1580.1.1314, l 32-33

vallavalitsustele, kus keelati kogukonnamaksu küsida ning nendele Poola töölistele, kes olid juba maksu tasunud, see tagasi maksta.¹⁷⁹

Tööleping sätestas elutingimused ja toitlustamise, need olid töölisele ettenähtud tasuta. Korter pidi vastama nõuetele ning olema soe. Eraldi toodi välja, et voodi pidi olema puhaste õlgedega täidetud kotiga, olemas olema puhas voodipesu. Võimaldama pidi eraldi elamise mees- ja naistöolistele. Lisaks kohustas leping tööandjat kaitsma töölisi, eriti peeti silmas naistöölisi, teiste tööliste ebamoraalse käitumise eest. Toidu kohta öeldi vaid, et see pidi olema küllaldane töötavale töölisele. Tööandjale jäeti võimalus lepingut lõpetada ühepoolset, kui tööline ei saanud oma tööülesannetega hakkama ja oli lohakas. Samuti jäeti õigus tööandjale, kui tööline oma sõnade või tegudega kahjustas tööandjat või tema pereliiget. Lisaks võis ennetähtaegselt lepingut lõpetada, kui tööline kohtuotsusega mõisteti vangi. Töölisel oli märksa rohkem võimalusi lepingu lõpetamiseks. Peamised punktid olid seotud halvasti kohtlemisega tööandja poolt. Sinna alla käis sõnadega haavamine ja tegudega kahjustamine ning halva toidu pakkumine, kusjuures, kui tööandja ise sama toitu sõi, siis ei saanud seda halvaks lugeda. Töölepingu võis lõpetada halbade elutingimuste korral, ilmselt käis siia alla ka nais- ja meestöölistele eraldi korteri võimaldamine. Tööandja ei tohtinud oma käes kinni hoida töölise dokumente. Lahkuda võis teenistuskohast Poola saatkonna loal, kui tähtsad perekondlikud sündmused vajasisid kodumaale naasmist. Iga lahkumise puhul pidi tööline saama tõendi, et leping lõppes kas seaduspäraselt või poolte kokkuleppel. Töölepingu rikkumisel sõltuvalt rikkuja poolest said mõlemad pooled nõuda hüvitist ühe kuu töötasu ulatuses ning tööline sai lisaks tagasisõidukulude raha. Vaidlused lahendas Põllutöökoda koostöös Poola saatkonnaga.¹⁸⁰

Poola tööliste kaebuste protokolle leiab Põllumeeste konventide ja maatulunduskonsulentide dokumentide seas. Näiteks on Pärnumaal 1938. aasta maikuus esitatud kaebus tööandja Boris Tombergi kohta. Poola tööline oli tema juures tööl olnud alates 14. aprillist, kuid ei olnud töötingimustega rahul. Probleem oli elutingimuste ja toiduga. Toitu ei olnud töölise hinnangul piisavalt ning ilmselt talle see ei maitsenud. Tööline nimetas, et söögiks oli kartul ja “väike väga soolane kala” ning paar viilu leiba. Peremees ja perenaine olevat ise söönud ilmselt palju paremat toitu. Lisaks olevat korter olnud tuuline ja külm. Magamiskohaks oli õlekott ning vana ja katkine tekk. Tööline keeldus edasi töötamast ning soovis uut teenistukohta. Sõna anti ka tööandjale, kes lükkas töölise väited ümber ning tööandja kasuks

¹⁷⁹ RA, ERA.3591.1.307, l 6

¹⁸⁰ RA, ERA.1112.1.93, l 183a, 183p

tunnistas veel taluteenija, kelle sõnul olid räimed alati toiduks koos lihaga ning leiba võis võtta nii palju kui soovi oli. Magamiskoht olevat töölisel olnud hoopis raudvoodi mererohust madratsiga ning vateeritud tekk. Sarnane kaebus esitati Tahkuranna valla talupidaja Hans Soobiku kohta. Kaebus tuli naistööliselt, kes heitis ette halba sööki ja rasket tööd, mis oleks pigem olnud jõukohane meesisikule. Tööline lahkus antud tööandja juurest. Lisaks rikkus tööandja töölepingut sellega, et hoidis kinni Poola töölise passi, rajooni konstaabel käis mitu korda talus, et passi kätte saada. Otseselt seda, kellel oli õigus ning mis lahendusega kaebustele leiti, täpselt ei selgu. Ilmselt piirdus asi sellega, et Poola töölistele leiti uued teenistuskohad ning hiljem leiab mõlemad peremehed nende isikute nimekirjast, kelle juurde on edaspidi keelatud Poola põllutöölisi saata.¹⁸¹ 1938. aastal on dokumenteeritud kaebus Lihula jaoskonnas. Põllutööline soovis ametlikku tunnistust, et tööandja kohtleb teda halvasti ja pakub halba toitu. Esialgu soovis tööline ametikohta vahetada, kuid teadmata põhjusel võttis sama tööline siiski tunnistuse hiljem tagasi ning jäi samasse teenistuskohta tööle.¹⁸²

Ajakirjanduses jäid silma peamised probleemid eesti toiduga. Toitudeks mainiti peamiselt kala ja kartulit. Elvas lahkus üheksa põllutöölise teenistuskohast kehva toidu tõttu. Üleüldine toidutase oli nende sõnul vilets ning liiga tihti oli toiduks heeringas ja kartul. Töölised ise tahtsid saada näiteks pannkooke ja munaputru.¹⁸³ Pärnumaa tööliste seas leidis nurinat enim kalatoitude üle, mida nende õnnetuseks sattus toidulauale igapäevaselt.¹⁸⁴ Väike-Maarjas keeldus tööline edaspidi samas talus töötamast süldi söömise kogemuse tõttu.¹⁸⁵ Saaremaal hakkasid purjus Poola põllutöölised märatsema silkude pärast ning keelasid neid süüa ka teistel töötajatel. Töötajad vallandati päevapealt ning saadeti koju.¹⁸⁶

Ilmnes, et oli probleeme Poolas sellega, et töölised läksid teistesse riikidesse tööle ning jätsid kodumaal pere elatamisvõimalusteta. 1939. aasta Vabariigi presidendi otsuse lõpp-protokollis oli seda mainitud. Eesti valitsus kaalus läbirääkimisi Poola valitsusega, et lihtsustada menetlust välismaa kohtuotsuste täitmise osas. Siin peeti silmas ülalpidamiskulude sissenõudmist sel ajal, kui isikud Eestis viibisid.¹⁸⁷ Ülalpidamiskulude sissenõudmist esines ka Eesti töölistelt. 1939. aastal pöördus Lääne-Virumaal Porkuni rajoonis konstaabli poole Eewa Beljawsta, keda peteti abiellumislubadusega. Tööline oli Eestis olnud 1937. aastast

¹⁸¹ RA, ERA.3564.1.119, l 24-30

¹⁸² RA, ERA.30.693, l 15

¹⁸³ *Poolakad tahavad pannkooke ja munaputru* – Postimees, 28.04.1938, lk 6

¹⁸⁴ *Poolakad õpiwad hoogsalt eesti keelt ja põlgawad kalatoite* - Postimees 23.04.1938, lk 8

¹⁸⁵ *Pisiasju poolakaist* – Postimees, 11.04.1938, lk 6

¹⁸⁶ *Poola tööliste mürgel silkude pärast* – Uus Eesti, 15.07.1939, lk

¹⁸⁷ RA, ERA.957.5.1019, l 61

saadik ning tutvunud ühe eesti noormehega, kelle vanematel oli talu. Paaril sündis 1938. aasta sügisel tütar ning eestlane lubas poolakaga abielluda. Poolatar kutsuti tallu elama, kus ta pandi teenija rolli ning palka ei makstud. Abiellumise küsimust lükati iga kuu edasi, kuni poola tööline pöördus lõpuks konstaabli poole. Naine sai peavarju kohaliku konstaabli juures. Poolatar plaanis lapse isalt ülalpidamiskulusid nõudma hakata.¹⁸⁸ Järvamaal leidis aset vastupidine juhtum, kus eesti naine sai petta poola põllutööliselt. Poolakas lubas eesti töölisega abielluda, seetõttu andis eestlane poolakale palve peale väiksemaid rahasummasid. Sügisel lahkus poola tööline ning enam ühendust ei võtnud. Hiljem kuulis eesti naine, et tööline asus Kiviõli kaevandusse tööle.¹⁸⁹

Arusaadav, et selle aja jooksul tekkis Eestis isiklikemaid suhteid. Esimesed abielud tekkisid juba pärast esimest teenistuaastast. Poola põllutöölised abiellusid Eestis omavahel. 1939. aastal toimusid Vändras poola pulmad.¹⁹⁰ Toimus abielusid ka eestlaste ja poolakate vahel. 1938. aasta aprillis registreeriti Ambla rajoonis abielu eestlanna ja poola põllutöölise vahel.¹⁹¹ 1938. aasta jaanuaris on üks naine palunud peatumisloa pikendamist, sest soovib Eesti kodanikuga abielluda.¹⁹² (LISA 3) Kuulduse järgi olevat poola meestöölised, kes siin abiellunud jäänud eranditult Eestisse. 1939. aastal soovis nii mõnigi eesti tüdruk hoopis poolakatega kaasa minna, et abielluda. Kuna neil ei olnud vastavaid dokumente Nõukogude Liitu siirdumiseks, siis eesti tüdruke kaasa ei lubatud. Suvel olevat, aga paar eesti tüdrukut juba lahkunud koos poola meestöölistega Eestist.¹⁹³ 1939. aastal jäi siia ka naistöölisi, kes esialgu ei lahkunud koos teiste töölistega, vaid plaanisid Eestis abielluda. Virumaal oli selliseid töölisi juba kaks.¹⁹⁴

3.3 Õnnetusjuhtumid ja kuritegevus

Õnnetusjuhtumite puhul sätestas tööleping, et esimest abi annab tööandja. Raskemate haigusjuhtude korral oli tööandja kohustatud viima töölise arsti juurde või kutsuma arsti kohapeale. Kui kohaliku arsti arvates oli vajalik haiglaravi, siis tööandja pidi transpordi oma kuludega võimaldama. Haigusaja kahe esimese nädala jooksul maksis tööandja talle pool palgast ning pakkus tasuta eluaset ja toitmist. Arstistasud käisid kõik Eesti põllutöölise kohta

¹⁸⁸ *Eesti perepoeg ja Poola tüdruk* – Maa Hääl, 08.03.1939, lk 7

¹⁸⁹ *Poola tööline pettis eesti neiu* – Päevaleht, 07.12.1937, lk 6

¹⁹⁰ *Poola pulmad Vändras* – Uus Eesti, 31.08.1939, lk 4

¹⁹¹ RA, ERA.26.3.212, l 53

¹⁹² RA, ERA.26.3.212, l 266

¹⁹³ *Leedu poolakad jäävad Eestisse* – Uus Eesti, 23.11.1939, lk 7

¹⁹⁴ *Poola teenijast taluperenaiseks* – Järva Teataja, 22.11.1939, lk 8

käivate määruste järgi. Samamoodi olid Poola töölised kindlustatud õnnetusjuhtumite vastu.¹⁹⁵ Põllutööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seadus oli aastast 1936. Selle alusel olid kindlustatud kõik põllumajanduses töötavad palgalised töölised.¹⁹⁶

Nende aastate jooksul, mil Eesti Poola põllutöölisi palkas, tuli tööliste ette mitmeid õnnetusjuhtumeid, millest raskemad lõppesid surmaga. Eesti ja Poola vahelistes tööliste palkamise lepetes oli kirjas, et Eestis surnud Poola töölised maetakse Eesti Põllutöökoja kulul. Politseiametnik, kes tööliste surmaga tegeles, võttis surnu vara oma valdusesse ning koostas sellest nimekirja. See esitati Poola Saatkonnale Tallinnas koos väljavõttega surmaregistrist ning kadunu kõikide dokumentidega.¹⁹⁷

Juhtumeid kajastas peamiselt ajakirjandus. Õnnetusjuhtumite puhul, mis olid tingitud põllumajanduslikust tööst või tekkinud tööl maksti töövõimekaotuse puhul abiraha ja pensioni.¹⁹⁸ Selleks saatis arst põllumajandusliku tööõnnetuse kohta Sotsiaalministeeriumile teadaande. (LISA 2) Sotsiaalministeeriumi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse osakond maksis vajalikud abirahad ja pensionid välja Eesti Saatkonna kaudu Varssavis, kes hiljem esitas Sotsiaalministeeriumile väljamakse kohta tõendi. Ministeerium saatis Varssavisse selleks väärtkirjaga sularahas vajaliku raha.¹⁹⁹ Tööõnnetusena lõi Valgas tööline Josef Szabovicz endale kogemata 1939. aasta aprillis kirvega jalga. Vigastus oli niivõrd tõsine, et augustiks ei olnud vigastus veel paranenud ning töölisele määrati 50-protsendine töövõimekaotus ja sellele vastav pension.²⁰⁰ 1938. aasta mais murdis Ewkodia Stepani raskelt reieluu.²⁰¹ 1938. aasta oktoobris vigastas Dymitr Smolko parema käe II sõrme ning viibis haiglas kaks nädalat. Talle maksti pensioni korraga 570 krooni. Pensionisaajaid leidis veel mõni, kelle kohta polnud materjale, mis vigastusega täpsemalt tegu. Nii sai Josefa Chodaseviczile 1938. aasta oktoobri ja novembri eest abiraha 17 krooni ja 22. Kasimier Pavlukieviczile maksti abiraha ja pensionit kokku 188,22 krooni.²⁰²

¹⁹⁵ RA, ERA.1112.1.93, I 183p

¹⁹⁶ Põllutööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seadus, Riigi Teataja, 11.02.1936, lk 254-262

¹⁹⁷ RA, ERA.84.1.731, I 15

¹⁹⁸ Põllutööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seadus

¹⁹⁹ RA, ERA.1580.1.1231, ERA 1580.1.1314

²⁰⁰ *Poola põllutöölisele makstakse Valgamaal pensioni.* – Uus Eesti, 11.08.1939, lk 7. Poola põllutööline raius jalga – Uus Eesti, 24.04.1939, lk 8

²⁰¹ *Poola teenija murdis jalaluu Kloogal* – Uus Eesti, 27.05.1938, lk 3

²⁰² RA, ERA.1580.1.1231, I 2-25

Õnnetusjuhtumeid juhtus ka väljaspool tööd. Need juhtumid, aga kindlustusseaduse alla enam ei kuulunud ning töövõimekaotuse puhul pensioni ei taganud.²⁰³ Silma jäi, et paljud juhtumid olid seotud alkoholi liigtarvitamisega. Palju kajastamist leidis 1938. Aastal juhtunud raske õnnetus raudteel, kui Poola kodanik jäi rongi alla. Tegu oli tagasi koduteel oleva 24-aastase Stanislav Dwubowikuga, kes kukkus teadmata põhjusel Puka kandis vagunist välja. Rongirattad lõikasid mehel mõlemad jalad altpoolt põlvi otsast. Imekombel jäi mees ellu ning toimetati Tartu Ülikooli haavakliinikusse. Kuulduste kohaselt olevat mees olnud alkoholijoobes. Juhtumi kohta levis erinevaid versioone, pakuti, et mees üritas lihtsalt ühest vagunist teise minna ning kukkus.²⁰⁴ Teine artikkel väitis, et mehed olevat lahtisel vagunirõdul rüselanud.²⁰⁵ 1939. aasta artiklist tuli välja, et mees viibis ravil üle aasta, kus läbis veel operatsiooni pimesoolepõletiku tõttu ning kannatas kopsupõletiku all. Mees sai omale proteesid ning tema ravikulud, mis küündisid 600 kroonini tasus Sotsiaalministeerium.²⁰⁶ 1939. aasta juunis juhtus 27-aastase Franzishek Menshinskyga õnnetus Vändras. Tööline oli üritanud endale padrunist valmistada suitsupitsi, aga midagi läks valesti ning padrun plahvatas leegiga näkku. Plahvatusel olid näol põletushaavad ning vigastada sai raskemalt üks silm.²⁰⁷ Sama aasta augustis hukkus purjus Poola põllutööline Vladimierz Kavolenko silmapilkselt kokkupõrkes auto suunanäitajaga.²⁰⁸ Haigusjuhtumitest tuli ette näiteks tüüfust.²⁰⁹ Kokkuvõttes kajastati iga aasta ajakirjanduses vaid loetud õnnetusjuhtumeid. Ilmselt tuli neid ette rohkem ja pigem kergemaid juhtumeid ning ajakirjandusse kõik ei jõudnud.

Ajakirjanduses leidsid kajastamist veel surmajuhtumid. Otsides võib leida surmajuhtumite kohta teateid kohalike prefektuuride dokumentidest. Õnnetult surma saanud poola põllutööline Piotr Szawieli maeti Võru õigeusu surnuaiale, kelle matustest olevat osa võtnud palju rahvast.²¹⁰ Sama isiku ema Tekla Szawiel, hakkas saama Eesti käest edaspidi pensioni. Pensioni suuruseks määrati igakuiselt kroonides 21,25.²¹¹ 1939. aasta augustis maeti Türi kalmistule Vincenti vel Viktor Szupienko, kes leiti surnuna talust. Tööline oli Eestis olnud

²⁰³ Põllutööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seadus

²⁰⁴ *Poola põllutööline jäi rongi alla* – Postimees, 10.11.1938, lk 1

²⁰⁵ *Poola põllutööline kukkus rongirataste alla* – Päewaleht, 10.11.1938, lk 1

²⁰⁶ *Poola põllutöölised asusid kojureisile* – Postimees, 16.11.1939, lk 8

²⁰⁷ *Suitsupitsi valmistamisel lõhkes padrun* – Uus Eesti, 01.06.1939, lk 3

²⁰⁸ *Suunanäitaja surmas Poola tööliste* – Uus Eesti, 29.08.1939, lk 5

²⁰⁹ *Poola põllutööline tüüfuses* – Postimees, 12.09.1938, lk 8

²¹⁰ *Poolakas maeti rohke rahwa osawõtul*. – Uus Eesti, 22.09.1938, lk 9

²¹¹ RA, ERA.1580.1.1314, l 3

juba kolmandat aastat järjest.²¹² Sama aasta kevadel maeti Türi kalmistule 30-aastane Pioter Wasilewicz, kes suri “soolika keerdumise tagajärjel”. Matustelt olevat osa võtnud umbes 50 Poola töölist ümberkaudsetest taludest ning eemalt jälgisid ka linnainimesed. Tööline suri Järva maahaiglas.²¹³ 1939. aasta juulis maeti Viljandi lähedale Viiratsi kalmistule poola tüdruk Felicia Puchalska, kes suri haiglas. Surma põhjust ei olnud märgitud. Matused toimusid tavaliselt katoliikliku kombestiku järgi, mis kohalikele huvi tekitas.²¹⁴

Kuritegevust tuli nende aastate jooksul samuti ette. Enim tuli ette vargusi. Näiteks varastati tööliselt kohver koos asjadega 20 krooni väärtuses. Teavitati sonimütside vargusest, mütsid sai politsei hiljem kätte.²¹⁵ Samas oli paar juhtumit, kus poola tööline pani ise varguse toime. Näiteks jäi Põltsamaa vallas teeninud Mikalai Wegierski vahele jalgrataste vargusega. Talu perenaine, kelle juures tööline teenis leidis metsast jalgratta, mille toimetas politseisse. Jalgratas oli kokku pandud kolme erineva varastatud jalgratta juppidest.²¹⁶

Jäid silma veel raskemad vägivallajuhtumid. Üks kajastatuim juhtum oli poola põllutöölise Jan Zerkuni mõrv, kes peo käigus läks tülli kohalikuga. Õues läks asi kakluseni ning poola töölisele löödi pähe, mille tulemusel purunes ilmselt pealuu.²¹⁷ Tööline maeti Rakverre ning matusekulud kattis Poola Saatkond Eestis, kelle esindaja viibis matustel. Surnud töölise naisele annetati kohalike poolt raha, et ta saaks tagasi koju sõita.²¹⁸ Omavahelise tüli käigus sai pussitada poola tööline Andrei Nietviecki, kes viidi haiglasse.²¹⁹ Tihti oli mängus jällegi alkoholi liigtarvitamine. Vana-Kuuste vallas pussitas poola tööline peo käigus tekkinud tüli tõttu kolme meest. Kuritöö toimepanija võeti vahi alla ning karistuseks määrati üks kuu aresti.²²⁰ Luunja vallas peksis tekkinud tüli käigus Poolast pärit meestööline Aleksander Valinaiko kaasnaistöölist jalaga nii tugevasti, et naine toimetati haiglasse. Mõlemad olevat olnud alkoholijoobes. Kuuldes, et sellise teo eest läheb mees kohtu alla põgenes isik metsa, kust ta hiljem üles leiti. Politsei ülekuulamisel ei mäletanud mees oma teost väga palju.²²¹ Karistust jäeti isikud kandma pigem Eestisse. 1938. aastal peeti kinni tagasisõidul olev

²¹² RA, ERA.26.3.408, l 36; *Surnud Poola tööline maeti Türi kalmistule*. – Järva Teataja, 25.08.1939, lk 8

²¹³ RA, ERA.26.3.408, l 6; *Poola tööline maeti suure rahvahulga saatel* – Uudisleht, 7.05.1939, lk 2

²¹⁴ Poola põllutöölise matused Viljandis – Päewaleht, 13.07.1939, lk 4

²¹⁵ *Poolakal varastati kohver riietega*. – Uus Eesti, 17.11.1938, lk 9; *Poolakail varastati sonimütsid* – Päewaleht, lk 8.

²¹⁶ *Poola põllutööline varastas jalgrattaid* – Maa Hääl, 01.11.1939, lk 4

²¹⁷ *Tapeti poola tööline Mäetagusel*. – Uus Eesti, 22.08.1938, lk 6; *Mäetaguse mõrtsukatöö põhjustas Viin*. – Uus Eesti, 23.08.1938, lk 5

²¹⁸ *Poola saatkond mattis mõrvaohvri* – Päewaleht, 26.08.1938, lk 1

²¹⁹ *Poola põllutöölist pussitati Järvamaal*. – Uus Eesti, 17.10.1938, lk 6

²²⁰ *Poola tööline pussitas pidulisi* – Postimees, 26.09.1938, lk 9

²²¹ *Poola mees peksis poola naise vigaseks* – Postimees, 25.06.1938, lk 8

tööline, kes oli suvel peksnud konstaablit.²²² Samas lasti lahkuda 1939. aastal ühel poola tüdrukul, kes olevat tapnud oma vastsündinud lapse. Kuriteost teavitati kohalikku politseid.²²³

Välja toodud on antud töös mõned juhtumid, mis jäid silma ning mida ajakirjanduses kajastati enim. Sarnaseid juhtumeid võis kindlasti ette tulla veel, raske on anda konkreetseid arve, kuna otsest statistikat selle kohta ei leidunud. Antud juhtumid peaksid andma siiski ülevaate.

3.4 Suu- ja sõrataud

1937. aasta juulist alates levis Lääne-Euroopas loomade suu- ja sõrataud. Polnud alusetu kartus, et see võis jõuda ka Eestisse, kuna selle levikut ei olnud Lääne-Euroopa riikidel senimaani õnnestunud pidurdada. 1938. aasta märtsis hakkas kehtima põllutööministri määrus, millega keelati loomanahkade import taudiga nakatunud riikidest. Samuti pidurdati kõikide elusloomade, lihasaaduste ja villa importi nakatunud riikidest kui võimalik.²²⁴ Teema tuli päevakorda 1938. aasta Poola põllutööliste värbamisel. Poolas suu- ja sõrataud juba levis, mistõttu tuli tarvitusele võtta ennetavad abinõud. Töölisi plaaniti desinfitseerida ehk puhastada nad saunas. Poola tööliste desinfitseerimine pidi toimuma juba Poola-Läti piiril, kuna taudiohus Läti ei nõustunud desinfitseerimata tööliste läbilaskmist.²²⁵

1939. aasta Poola tööliste värbamiseks palus Põllutöökoda Välisministeeriumil suhelda Läti valitsusega, et teada saada, mis reeglid reisijate vedamiseks olid Läti rakendanud suu- ja sõrataudi vältimiseks. Põllutöökoja soov oli tegelikult töölised transportida läbi Läti kinnistes vagunite ning teostada desinfitseerimine alles Valgas. Poola-Läti piiril desinfitseerimine oleks kaasa toonud Põllutöökojale lisakulutusi, mida sooviti vältida. Tööliste viibimisel pikemalt Zemgales, kuhu Eesti oma vagunid saatis, oleks vajalik olnud juba tööliste lisatoitlustamine ning desinfitseerimise korraldamine kaugel oli keerulisem. Desinfitseerimiseks olid olemas eraldi sanitaarrongid.²²⁶

Läti jagas välismaalt sissesõitjad kolme gruppi vastavalt sõidu eesmärgile. Neid, kes olid lihtsalt läbisõidul neid ei desinfitseeritud üldse. Põllutöölised, isegi kui nad olid vaid läbisõidul, kuulusid gruppi, kus plaaniti desinfitseerida jalanõud, tööriided ja käed. Puhastamiseks suunati töölised sauna, nende käed pesti läbi seebilahusega ning riided käisid

²²² Poola põllutööline jäeti karistust kandma – Postimees, 11.11.1938, lk 4

²²³ Viimane eshelon Poola põllutöölisi lahkus – Postimees, 27.11.1939, lk 6

²²⁴ RA, ERA.1112.1.504, l 142-143

²²⁵ Eesti piirid suleti suu- ja sõrataudile – Päewaleht, 14.03.1938, lk 1

²²⁶ RA, ERA.957.5.1019, l 10

läbi aurukambrist.²²⁷ Eesti Põllutöökoja kergenduseks andis Läti nõusoleku tööliste desinfitseerimiseks Valgas.²²⁸

1939. aastal korraldas karantiini Eesti Punane Rist. Naistöölised saadeti sanitaarrongi sauna, meestöölised raudteelaste sauna. Samal ajal kui töölised saunas viibisid puhastati riided auruga ning jalanõude puhastamiseks tuli kõndida üle lubjalahuse. Desinfitseerimist vaatasid kohapeal üle Põllutööministeeriumi loomaarst ja kohalik maa-arst. Pärast desinfitseerimist saadeti töölised toitlustamisele ning jagati edasi juba töökohtadesse.²²⁹ Põllutöökoda plaanis desinfitseerimise kuludeks küsida igalt tööandjalt töölise kohta 2 krooni 50 senti.²³⁰

1939. aasta juunis soovis üks poola tööline Eestisse järgi tööle tulla, kuna jäi õigel ajal transpordist maha. Põllutöökoja jaoks oli üksikute isikute desinfitseerimine kallis, Veterinaartalitus, aga ei lubanud ilma desinfitseerimata töölisi sisse tuua. Loodeti, et antakse luba üksikute tööliste puhul nad lihtsalt tavalises saunas leili abil ära desinfitseerida.²³¹ Kirjavahetus sellega lõppes ning ei selgu, kas luba anti.

Tundub, et Põllutöökoda järgis kindlameelselt Veterinaartalituse eeskirju ning tänu aegsale tegutsemisele ning heale ennetustööle pääses Eesti suu- ja sõrataudist.

3.5 II maailmasõja puhkemine

1939. aastal puhkes Poola pinnal sõda. 1. septembril alustas Poola vastu sõda Saksamaa ning 17. septembril tungisid ka Nõukogude Liidu väed Poola. Nõukogude Liidu vägede poolt okupeeriti Ida-Poola. Ida-Poolast olid pärit Eestisse tulnud põllutöölised. Jutud peatselt algava sõja kohta levisid juba varem. Augusti lõpus enne sõja ametlikku puhkemist lõpetasid paarkümmend Poola töölist, kes olid Vinni mõisas tööl, oma töö ning soovisid kodumaale sõita. Kohale tulid Poola saatkonna ametnikud, kes rahustasid töölised maha ning töölised jäid esialgu tööle.²³² 30. augustil kuulutas Poola välja üldmobilisatsiooni.²³³ Tekkis küsimus, mis saab Eestis tööl olevatest poolakatest. Peremehed olid murelikud, sest põllutööde hooaeg veel kestis. Septembri alguses teatas Poola saatkond, et Eestis asuvatele Poola põllutööliste pole mobilisatsiooni laiendatud ning ilmselt seda ei plaanita. Saatkond palus jääda rahulikuks

²²⁷ RA, ERA.957.5.1019, I 13-14

²²⁸ *Ungari põllutöölised tahavad Eesti kodakondsusse.* – Järva Teataja, 13.03.1939, lk 7

²²⁹ *Esimesed poolakad saabusid Valka* – Postimees, 14.04.1939, lk 3

²³⁰ *Ettevalmistused poolakate toomiseks* – Uus Eesti, 10.01.1939, lk 7

²³¹ RA, ERA.1580.1.1316, I 18-19

²³² *Sõjatont kollitab välistöölisi.* – Virumaa Teataja, 30.08.1939, lk 5

²³³ *Poolas üldmobilisatsioon* – Uus Eesti, 31.08.1939, lk 5

ning esialgu oma teenistuskohdades edasi töötada.²³⁴ Siiski leidis neid, kes soovisid kohe kodumaale sõita ning vabatahtlikena ühineda Poola sõjaväega. Selle palvega pöörduti oma saatkonna poole.²³⁵ Lahkuda soovijaid leidis veelgi, kes olid eelkõige mures lähedaste pärast. Rakveres kogunes linna rohkesti ümbruskonnas töötavaid Poola töölisi, kes keeldusid tööle tagasi minemast ning soovisid koju.²³⁶ Poola tööliste tuld vastu ning soovijatele võimaldati kojumine. Koju jõudis enne sõda ja sõja alguses lahkuda u 1000 töolist. Eestisse oli jäänud veel u 3500 töolist, kes olid siia tulnud 1939. kevadel või jäänud Eestisse varasemast ajast.²³⁷

Läti-Poola vaheline piir suleti 17. septembril ning need, kes olid kogunenud Valka, et koju pääseda enam edasi ei saanud. Lootuses, et varsti piirid ikkagi avatakse jäid töölised Valka ootama ning tööle tagasi suunduda ei soovinud. Põllutöökoda majutas Valka ootama jäänud töölised sõjaväe nõusolekul tühjalt seisnud kasarmuhoonesse.²³⁸ 24. septembril viibis seal üle 50 töölise. Poola tööliste seas valitses alates piiride sulgemisest teadmatus, kas ja kuna koju saab. Töölised pöördusid Tallinnas erinevatesse ametkondadesse aru pärima, kuna Poola Saatkond Tallinnas oli lõpetanud oma töö ning töölised ei teadnud, kes nende muredega tegeleb.²³⁹ Kuna Läti keeldus tööliste läbisõiduviisat andmast, pöördusid töölised Läti konsuli poole, kuid seal ei osatud neid aidata ning läbisõiduviisat enne Läti-Poola piiri avanemist neile anda ei saadud. Oma esindaja saadeti veel Nõukogude Liidu Saatkonda, kust oktoobri alguses veel mingeid vastuseid ei antud. Paluti oodata olukorra rahunemist. Vaatamata segasele olukorrale olid paljud siiski rahulikud ning pöördusid võimalusel oma teenistuskohdadesse tagasi.²⁴⁰ Kuid sellises olukorras tuli ette ka korrarikkumisi. Seda peamiselt Valgas, kus töölised viibisid suuremas seltskonnas koos. Alkoholi tarbinud Poola töölised hakkasid Valgas lärmama ja märatsema, mille käigus lõhuti majaaknaid. Politsei paigutas märatsemisele õhutajad arestimajja.²⁴¹

Nagu Poola töölised, olid samamoodi teadmatutes Eesti ametkonnad. Enamus töölisi oli piirkonnast, mis nüüd kuulus Nõukogude Liidu alla. Põllutöökoja Tööbüroo pöördus Nõukogude Liidu Saatkonna poole 28. septembril, kust konkreetseid vastuseid ei saadud. Saatkonnas poldud selles küsimuses veel seisukohta võetud ning puudusid eeskirjad

²³⁴ *Poola põllutöölised jäävad* – Päewaleht, 01.09.1939, lk 5; *Eestis viibivad poola töölised ei kuulu mobilisatsiooni alla* – Uus Eesti, 07.09.1939, lk 2

²³⁵ *Poola põllutöölised vabatahtlikena sõjaväkke* – Päewaleht, 05.09.1939, lk 6

²³⁶ *Poola põllutöölised kipuvad koju* – Virumaa Teataja, 06.09.1939, lk 5

²³⁷ *Tuhat poolakat lahkus Eestist.* – Maa Hääl, 20.09.1939, lk 2

²³⁸ RA, ERA.1112.1.93, l 190-192

²³⁹ *Poola põllutöölised ei pääse esialgu koju* – Sakala, 02.10.1939, lk 4

²⁴⁰ *Poola põllutöölise esindaja N.Liidu saatkonnas.* – Uus Eesti, 5.10.1939, lk 2

²⁴¹ *Poola põllutöölised lärmitsevad Valgas* – Uus Eesti, 24.09.1939, lk 7

tegutsemiseks. Seejärel pöördus Põllutöökoda kiiremas korras välisministri poole abi saamiseks, et välja selgitada, millal töölised koju saavad ning missuguseid dokumente selleks on vaja esitada. Kardeti, et Valka ja Tallinnasse kogunenud töölistega võib tekkida suuremaid probleeme, kui neid veel pikemalt teadmatuses hoitakse.²⁴²

Oktoobri alguses olid piirid ikka veel suletud. Töölised hakkasid aru saama, et võib veel aega minna ning olid valmis tagasi tööle suunduma. Selliseid töölisi oli Põllutöökoja hinnangul Valgas umbes 70. Põllutööd oli neile oktoobris juba raskem leida, seetõttu uuris Põllutöökoda võimalust ajutiselt nad AS Eesti Metsatööstus kaudu metsatöödele suunata.²⁴³ 31. oktoobril 1939 tuli, aga uudis, et Eesti ja Nõukogude Liidu vahel lepiti kokku Poola põllutööliste koju pääsemine. Küsimuse arutamiseks oli varasemalt moodustatud segakomisjon mõlema riigi esindajatega, kus jõuti otsusele, et need töölised, kelle kodud jäid Nõukogude Liidu piiridesse, võisid töölepingu lõppemisel tagasi sõita. Sissesõiduluba anti passi ja töölepingu alusel. Tagasisõit toimus Valga kaudu ning komisjon oma teadaandes juba hoiatas, et töölised, kes kogunevad Valka ilma Põllutöökoja korralduseta, saavad koju viimasena.²⁴⁴

Tööliste ärasaatmist Valgas korraldas Põllutöökoja Tööbüroo. Valgevene NSV alla läinud piirkondadest pärit töölised plaaniti koju saata kuue rongiga, igas rongis u 500 töolist. Leedusse minevad töölised saadeti koju eraldi ning väiksemates salkades. Neil oli luba koju sõita igal ajal. Esimesed töölised lahkusid 5. novembril. Ärasõitu korraldati konventide kaupa, näiteks Harjumaa- ja Läänemaa konventide töölised saadeti koju 15. novembril. Töölised olid reisiks valmistunud ning peremeeste poolt varustatud suuremas mahus toiduainetega 3-4 päevaks.²⁴⁵ Lisaks pidid tööandjad töölepingu lõppemisel andma Poola töölistele 10 krooni tagasisõidurahaks. Valgas tuli välja, et nii mõnigi tööandja jättis selle maksmata.²⁴⁶

Ajakirjanikele jäi silma, et lahkujatel oli kaasas palju kaupa, kokku oli ostetud peamiselt riideid, mida kodumaalt ei saanud. Mehed ostsid Eestist kaasa jalgrattaid.²⁴⁷ Kuigi iga-aastaselt ärasõidul osteti tavaliselt Valgas palju kaupa, siis ilmselt ei usaldanud töölised ka oma teenitud sularahana Eestist välja viia, kuigi Nõukogude Liidu võimude sõnul lubati Eesti

²⁴² RA, ERA.1112.1.93, l 191, 240-241

²⁴³ RA, ERA.1112.1.93, l 190-192

²⁴⁴ *Poola põllutöölised pääsevad tagasi koju* – Päewaleht, 31.10.1939, lk 3

²⁴⁵ *Poolakad koju kuue eri rongiga* – Maa Hääl, 10.11.1939, lk 9

²⁴⁶ *500 poolakat Valgas* – Uudisleht, 03.11.1939, lk 3

²⁴⁷ *Põllutöölised Valge-Venest asusid koduteele* – Uus Eesti, 06.11.1939, lk 4

kroon ümber vahetada kursiga 1 rubla 25 kopikat.²⁴⁸ Põllutöökoda oli kursis, et töölised eelistasid palga valuutana väljaviimise asemel selle kulutada jalanõudele ja riiete. Neile anti kohaliku tööbüroo poolt tunnistus, et väljaviidav kraam ei ületa nende töölepinguga lubatud piire ning selle alusel lasti kõik töölised, kellel vastav tunnistus tollist läbi.²⁴⁹

Viimane plaanijärgne rong sõitis välja 25. novembril ning kokku lahkus selleks ajaks Valgevenesse u 3125 töolist, Leedusse 80 töolist. Valgevene NSV piirkonnast pärit poolakatele määrati viimaseks soodustingimustel lahkumiskuupäevaks 30. november. Edaspidi vaadati lahkuda soovijate palved Nõukogude Liidu Saatkonnas eraldi üksikasjalikult läbi. Leedu alla läinud piirkonnast pärit tööliste lahkumiskuupäeva ei määratud ning nemad olid vabad lahkuma igal ajal piiranguteta.²⁵⁰ Talveks pidi Eestisse jääma hinnanguliselt 200-300 töolist, enamuses Leedu haldusalasse läinud piirkondadest. Sügisel korraldatud küsitluse järgi soovis Eesti kodakondsust 120 Poola töolist.²⁵¹

²⁴⁸ *Leedu poolakad jäävad Eestisse.* – Uus Eesti, 23.11.1939, lk 7

²⁴⁹ RA, ERA.1112.1.93, l 182-183

²⁵⁰ *Eestist tänavu lahkunud 3205 poola põllutöölist.* – Maa Hääl, 27.11.1939, lk 2

²⁵¹ *Leedu poolakad jäävad Eestisse.* – Uus Eesti, 23.11.1939, lk 7

KOKKUVÕTE

Alates 1934. aastast seisis Eesti põllumajandus silmitsi süveneva tööjõupuudusega, seda peamiselt Lõuna-Eestis, kus kasutati rohkem palgalist tööjõudu. Ajakirjanduse veergudel sagesid teated põllutööliste puuduse kohta. Andmeid selle kohta kogus Riigi Statistika Keskbüroo, seda peamiselt põllumajanduskorrespondentide abil, kes hindasid oma piirkondades põllutööliste saadavust. 1936. aasta seisuga pidas 60% korrespondentidest põllutööliste saadavust puudulikuks. Põllutööliste palgad hakkasid kiires tempos tõusma. Talupidajate jaoks suurenesid tööjõukulud kiiremini kui põllusaaduste hinnad. Avalikkuses tunnetati põllutööliste kriisi ning selle üle arutati laiemalt, et olukorrale lahendusi leida. Peamiste põhjustena toodi välja linnastumist, maatöö põlgust, tööstuse kasvu ja töömahtude suurenemist maal. Kriitikat pälvis puudulik tööturu korraldamine. 1937. aastal loodigi tööturu paremaks korraldamiseks Põllutöökoja Tööbüroo.

1930. aastate tööjõupuudus ei olnud vaid Eesti probleem. Välistööjõudu kasutasid lisaks suurematele tööstusriikidele nagu Saksamaa ja Prantsusmaa ka väiksemad, sh Läti, kus II maailmasõja puhkedes oli rakendatud u 26 000 Poola põllutöölist. Põllutööliste kriis Lätis puhkes veidi varem kui Eestis ning sealsed palgad tõusid Eesti tööliste palkadest kõrgemaks. Sellest tulenevalt käisid Eesti enda põllutöölised võimaluse korral Lätis põllutöödel enne kui seda 1936. aastal piirama hakati. Poola põllutööliste palkamisel oli Läti kogemus eeskujuks Eesti Põllutöökojale, mis oli peamiseks institutsiooniks antud probleemiga tegelemisel.

Välistööjõu sissetoomise küsimuse andis valitsus otsustamiseks Riigi Majandusnõukogule. Pärast põhjalikke arutelusid anti selleks luba 1937. aasta märtsis. Tööliste seas tekitas see otsus vastumeelt ning töölisühendused hakkasid protesti märgiks märgukirju esitama. Need pinged ei hajunud ka järgneva kolme aasta jooksul, mil Poola põllutöölised Eestis teenistust leidsid. Peamisi kahtlusi tekitas asjaolu, et võõrtööjõu sissetoomine peatab Eesti tööliste palgatõusu või isegi langetab olemasolevaid palkasid. See hirm ei osutunud tõeks. Teine kahtlus seisnes Poola tööliste antavates paremates töötingimustes. Kuigi lepingu järgi olid töötingimused eestlastega võrdsed, siis võimalik, et rahvusvaheliste suhete nimel jälgis Põllutöökoda Poola tööliste lepingute täitmist hoolsamalt.

Kokku toodi ajavahemikus 1937-1939 Põllutöökoja organiseerimisel Eestisse hinnanguliselt 8600 Poola põllutöölist. Kogu asjaajamine oli Põllutöökoja õlul, mida abistas Eesti Saatkond Poolas ning kelle kaudu sõlmiti Poolaga vajalikke lepinguid ning peeti läbirääkimisi. Raskeimaks küsimuseks läbirääkimistel kujunes kokkuleppimine palgatingimustes. Eestil tuli

olukorrast tingituna lihtsustada paljusid protsesse, nii näiteks vabastati Poola töölised viisamaksust, ära jäeti teenistusloa taotlemise nõue, samuti lihtsustati viisade taotlemist. Kuna tööliste värbamine oli eelnevalt ametnike poolt läbimõeldud, sujus see ilma suuremate probleemideta. Põllutöökoja esindaja käis Poolas töölisi värbamas, sõlmis nendega töölepingud ja viseeris saatkonna abiga passid. Eestis ei sattunud Poola töölised vabale turule, vaid nad saadeti eelnevate tellimuste põhjal kohe põllumajanduskonventidesse laiali. Kuigi esialgu oli plaanis tööliste palkamine vaid suvehooajal, jäeti igal aastal paarsada töolist teenistusse ka talviseks perioodiks.

Töös analüüsiti ka Poola tööliste eluolu ning sagedamini esinenud probleeme. Siseministeeriumi jaoks oli oluline välismaalaste järelevalve, mida teostati kohalike prefektide kaudu. Üldiselt anti reegleid rikkunud ja teenistuskohast lahkunud tööliste võimalus leida uus teenistuskohat, karistuseks võis olla ka trahv. Salaja üle piiri tulnud välistöölised võeti vastutusele ja saadeti tavaliselt tagasi Poola. Tuli ette juhtumeid, kus Poola töölised kaebasid halva või vähese toidu, magamistingimuste ning peremehe käitumise üle. Põllutöökoda suhtus kaebustesse pigem tõsiselt ning soovi korral suunati töölised mujale tööle. Edaspidi välditi selliste peremeeste juurde välistööjõu saatmist. Poola ja Eesti kodanike vahel sõlmiti sel ajajärgul mitmeid abielusid, teisalt on teada erinevaid lähedasemate suhete lõpetamisi, mis on kaasa toonud ka pettumuspuhanguid. Poola töölistega seotud kuritegevust ja õnnetusjuhtumeid tuli ette igal aastal, kuid seda mitte massiliselt, enamasti olid need tingitud alkoholi liigtarvitamisest. Poola tööliste kehtisid Eesti kodanikega sarnased töötingimused, sh sotsiaalkaitse osas. Õnnetus- või surmajuhtumi korral pidi Eesti riik maksma pensioni Poola töölisele või tema lähedasele. 1938-1939 levis Euroopas suu- ja sõrataud, millest Eestil õnnestus pääseda. Ühe ennetava meetmena oli tarvitusele võetud Poola tööliste desinfitseerimine piiripunktis.

1939. aasta septembris puhkes II maailmasõda. Teadmatus ja mure lähedaste ja kodumaa pärast ning soov kodumaal sõjaväeteenistusse asuda katkestas mitmed töösuhted, mistõttu hakkasid Poola töölised teenistuskohadest lahkuma. Peamiselt kogunesid lahkujad Valka või Poola Saatkonna juurde Tallinnasse, kuhu jäädgi kojusaamist ootama. Valka kogunenud tööliste pidi peavarju otsima ning neid toitlustama Eesti Põllutöökoda. Kuna suleti Poola-Läti piir, ei andnud ka Läti läbisõiduviisat ning piir oli poolakatele teadmata ajaks suletud. Tegelikult olid teadmatuses ka Eesti ametkonnad, kellega suhelda ning millal piir avaneb. Läbirääkimisi Poola tööliste osas tuli pidada Nõukogude Liidu Saatkonnaga ning see nõudis

üksjagu aega. Alles novembris 1939 saadi luba tööliste koju saatmiseks. 30. novembriks 1939 oli lahkunud Eestist suurem osa Poola põllutöölisi. Kojusõidust loobus esialgu u 300 töolist.

Mahupiirangu tõttu piirdus antud töö 1939. aastaga. Välistööjõudu toodi Eestisse sisse siiski ka järgmisel 1940. aastal. Kuna vahepeal oli Vilno piirkond, kust Eesti peamiselt oma põllutöölisi palkas, ümberjagatud ning osa sellest oli läinud Leedu haldusalasse, siis peeti läbirääkimisi tööliste palkamise osas edasi Leeduga, kellega sõlmiti vastavaid lepinguid. Seega tasuks antud teemat 1940. aasta kontekstis edasi uurida, et saada teada, kuidas toimus tööliste palkamine ja sissetoomine ning mis saatus neid hiljem tabas ja milline roll oli välistööjõu sissetoomisel põllutööliste kriisi lahendamisel tervikuna.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv

ERA.1 Siseministeeriumi Politseitalitus

ERA.1112 Põllutöökoda

ERA.1580 Eesti Saatkond Varssavis

ERA.26 Viru-Järva Prefektuur ja selle eelkäijad

ERA.30 Lääne-Saare Prefektuur ja selle eelkäijad

ERA.41 Viljandi-Pärnu Prefektuur

ERA.75 Tartu-Valga Prefektuur ja selle eelkäijad

ERA.84 Riigikogu VI koosseis

ERA.3564 Põllumeeste konvendid ja maatulunduskonsulendid

ERA.3591 Tõrva Linnavalitsus

ERA.957 Välisministeerium

ERA.969 Majandusministeerium

EAA.1278 EELK Mihkli kogudus

Publitseeritud materjalid

Riigi Statistika Keskbüroo:

Põllumajanduse korrespondendi tegevuse juhis, Tallinn 1934

Rahvastikuprobleeme Eestis, Tallinn 1937

Riigi Teataja 1921-1937

Välisministeeriumi väljaanne. *Konsulaarmaksude seadus*, Tallinn 1935

Kirjandus

Arusaar, Kelli; Klesment, Martin; Valge, Jaak (2007). *Eesti rahvastiku majandustegevuse näitarve XX sajandil*. Tallinn: Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus, lk 18-20

Erelt, Pekka. *Kuidas Eesti ainsana pääses kogu Euroopa vallutanud sõrataudist* – Eesti Ekspress, 04.09.2015

Rekker, Georg. *Tööpuudusest ja selle olemusest kodanlikus Eestis*. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Majandusteaduslikke töid II, Tartu 1960, lk 192-212

Rosenberg, Tiit (2013). *Künnivaod. Uurimusi Eesti 18.-20. sajandi agraarajaloost*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 371-418

Rosenberg, Tiit (2013). *Maareformist Eesti Vabariigi Virumaa Narva-tagustes valdades 1920-1940*. Heiki Valk (peatoimetaja), Kadi Kass, Pille-Riin Larm, Marten Seppel, Tõnu Tannberg (Toim.). Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2012. Annales Litterarum Societatis Esthonicae 2012 (129–142). Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 130-142

Valge, J. (2009) *Eesti kolm majanduskriisi*. – Horisont, nr 1, lk 22–31

Valge, Jaak (2009). *Suur majanduskriis ja Eesti*. Investeeri, lk 12–15.

Perioodika 1920-1940

Järva Teataja

Kaja

Maa Hääl

Postimees

Päevaleht

Sakala

Tööliste Hääl

Uudisleht

Uus Eesti

Uus Eesti Pärnu Uudised

Uus Maa

Vaba Maa

Virumaa Teataja

Võru Teataja

Käsitirjalised materjalid

Reintam, Häli Ann. (2014) *Eesti välisränned 1920-1940*, Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Filosoofia teaduskond, Ajaloo ja arheoloogia instituut, Uusima aja osakond, Tartu

Sõnastikud

Eesti keele seletav sõnaraamat [<http://www.eki.ee/dict/ekss/>] 25.05.2018.

Internetileheküljed

Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Latvia. Jēkabsons, Ēriks. *A History of Polish-Latvian Relations*. 29.03.2018.

[<http://www.mfa.gov.lv/en/component/content/article/59641-a-history-of-polish-latvian-relations?Itemid=353>] 25.05.2018

SUMMARY

Polish farm workers in Estonia 1937-1939

Since 1934 the Estonian agricultural sector faced a growing shortage of labour force, mainly in South-Estonia which used more paid labour. There were a growing number of reports on the lack of farm workers in newspapers. Data about this was collected by the State Statistical Central Bureau, primarily with the help of agricultural correspondents, who evaluated the availability of farm workers in their regions. As at 1936, the availability of farm workers was considered insufficient by 60% of the correspondents. The wages of farm workers started rising rapidly. The labour costs for farmers increased faster than the prices of agricultural products. The public was aware of the farm workers' crisis and it was discussed more broadly in order to find solutions for the situation. The main reasons given were urbanization, contempt for farm work, the growth of industry and increased workload in the countryside. Inadequate organisation of the labour market was criticised. So, in 1937 the Labour Office of the Chamber of Agriculture was founded to better organise the labour market.

Labour shortage in the 1930s was not only a problem in Estonia. In addition to major industrial countries, such as Germany and France, smaller countries also used foreign labour, incl. Latvia where at the breakout of World War II, about 26,000 Polish farmers were employed. The farm workers' crisis broke out in Latvia slightly earlier than in Estonia and the wages there grew higher than the wages of Estonian farm workers. Due to this, when given the possibility, Estonian farm workers also went to work in Latvia until it was restricted in 1936. When hiring Polish workers, the Latvian experience was an example for the Estonian Chamber of Agriculture, which was the main institution dealing with the problem.

The government placed the matter of importing labour in the competence of the State Economic Council. Following thorough discussions, permission for this was given in March 1937. Workers were opposed to this decision and workers' unions started submitting memoranda to protest. These tensions were not alleviated in the next three years when Polish farm workers were employed in Estonia. The biggest concerns were caused by the fact that importing foreign labour would halt the rise of Estonian workers' wages or would even lower the current wages. This fear proved to be unfounded. The second concern regarded the better working conditions provided to the Polish workers. Although under the contract, working conditions were equal with Estonians, it is possible that for the purpose of international

relations, the Chamber of Agriculture was more diligent in complying with the contracts of Polish workers.

In total, the Chamber of Agriculture organised an estimated of 8,600 Polish farm workers to be brought to Estonia in 1937-1939. The Chamber of Agriculture was responsible for all the procedural matters, and was assisted by the Estonian Embassy to Poland who mediated the conclusion of necessary contracts with Poland and holding negotiations. The wage conditions were the most difficult matter to negotiate. In this situation Estonia had to simplify many processes, for example, Polish workers were exempt from the visa tax, the requirement to apply for a service permit was waived and the process of acquiring visas was also simplified. As the recruitment of workers had been previously thought-out by the officials, no serious issues occurred. The representative of the Chamber of Agriculture went to Poland to recruit workers, signed employment contracts with them and stamped passports with the help of the embassy. In Estonia the Polish workers did not enter the free market but were distributed between agricultural conventions on the basis of prior orders. Although at first the idea was to employ workers only for the summer season, every year a few hundred workers were also left in service for the winter.

The thesis also analysed the living conditions of the Polish workers and more frequent problems. For the Ministry of the Interior it was important to carry out supervision over the foreigners using local prefects. In general, workers who had violated the rules and left their place of employment were given the possibility to find a new place of service, a fine could also be imposed as a punishment. Foreign workers who were smuggled across the border were held liable and usually sent back to Poland. There were cases where the Polish workers complained about poor or insufficient amounts of food, sleeping conditions and the behaviour of the farmer. The Chamber usually took these complaints seriously and upon request, the workers were redirected elsewhere. In the future, foreign workers were not sent to these farmers. There were numerous marriages between Polish and Estonian citizens during this period, on the other hand, various close relationships are known to have ended, resulting in great disappointment. Crime and accidents related to the Polish workers occurred every year but not in large numbers and were mainly caused by the excessive consumption of alcohol. The Polish workers were subject to the same working conditions as Estonians, including social insurance. In case of an accident or death incident, the Estonian state had to pay pension to the Polish worker or his/her close relative. In 1938-1939 the foot-and-mouth

disease spread in Europe but Estonia remained unaffected. One preventive measure was the disinfection of Polish workers on the border.

In September 1939, World War II broke out. Uncertainty and concern about close ones and homeland and the wish to serve in the homeland's army terminated several employment relationships and the Polish workers started leaving their places of employment. Those leaving mainly gathered in Valga or the Polish embassy in Tallinn, where they waited to be sent home. Shelter and food for the workers gathered in Valga had to be provided by the Estonian Chamber of Agriculture. The Latvian border was closed for the Poles for an unknown time. The Estonian authorities were also unsure about how to resolve this situation. Negotiations about the Polish workers had to be held with the embassy of the Soviet Union and this took a considerable amount of time. It was not until November 1939 when the permission was given to send the workers to Poland. By 30 November 1939 the majority of Polish workers had left Estonia. Initially, about 300 workers chose to not go home.

Due to limited space, this thesis only addresses the year 1939. Foreign labour was imported to Estonia also in 1940. As in the meantime the Vilno region where Estonia recruited most of its farm workers had been restructured and part of it was now under Lithuanian administration, negotiations for hiring workers were held with Lithuania, with whom respective contracts were concluded. Therefore, this topic should be further studied in the context of 1940 in order to determine how the workers were hired and imported, what their fate was and what the role of importing foreign labour was in resolving the farm workers' crisis as a whole.

LISAD

LISA nr 1. 1938. aastal Poola põllutöölistele väljaantud viisade nimekiri.

10 12/1937

STAROSTWO POWIATOWE WILEJSKIE

W Y K A Z

robotników wyjeżdżających na sezonowe roboty rolne do Estonii w roku 1938.

L. P.	Nazwisko i imię	Rok urodzenia	Miejsce zamieszkania	Nr. dokumentu stwierdzającego tożsamość	Uwagi
1.	Tomkowicz Jadwiga	1901	Tomkowicze	692	
2.	Jackiewicz Bronisława	1903	Małyszki	693	
3.	Romanowska Maria	1918	Borsuki	694	
4.	Wasilewicz Olimpia	1913	Płaszyno	695	
5.	Wiercińska Katarzyna	1913	Kowale	697	
6.	Nowik Zofia	1915	Woroniche	698	
7.	Szykowiec Olga	1911	Helenowo	A-8/2456	
8.	Gonczar Anastazja	1919	Nieścioroki	A-8/2612	
9.	Stukin Rozalia	1905	Małyszki	696	
10.	Masiewicz Adela	1896	Komarowo	699	
11.	Trapiszczonek Magdalena	1908	Komarowo	665	
12.	Bawtrukiewicz Elżbieta	1913	Sutki	700	
13.	Gisicz Ksienka	1921	Zabłocie	701	
14.	Rakiecka Maria	1917	Cyncewicze	702	
15.	Rajnik Nina	1920	Ruskie-Sioło	703	
16.	Jermakowicz Malwina	1909	Chomistrówka	704	
17.	Rajnik Zenowia	1920	Ruskie-Sioło	706	
18.	Bochan Nina	1919	Horodziłowicze	707	
19.	Jermakowicz Franciszka	1913	Chomistrówka	708	
20.	Bałowko Olga	1915	Czyżewicze	709	
21.	Bałowko Maria	1915	Czyżewicze	710	
22.	Minkiewicz Ewa	1912	Wierbie	711	
23.	Stanisławczyk Wiktoria	1911	Sutki	A-8/2535	
24.	Subocz Ksienka	1916	Iliszczewicze	712	
25.	Choniawko Maria	1907	m. Wilejka	715	
26.	Subocz Maria	1914	Iliszczewicze	714	
27.	Pożtorako Olga	1907	Sołone	713	
28.	Janczykowska Katarzyna	1905	Gierki	705	
29.	Zapilaj Nadzieja	1907	Orpa	718	
30.	Biczun Nadzieja	1918	Nieścioroki	719	
31.	Szuplak Olga	1915	Zabrodzie	720	
32.	Stukin Jadwiga	1918	Małyszki	721	
33.	Korybo Aleksandra	1911	Łycewicze	717	
34.	Hryszkiewicz Genowefa	1921	Klesino	716	
35.	Dziemaskiewicz Maria	1918	Morgi	722	
36.	Awsikiewicz Serafina	1911	Wyhołowicze	723	
37.	Głębocka Helena	1916	Wyhołowicze	724	
38.	Krot Aleksandra	1915	Helenowo	A-8/2427	
39.	Łozowik Helena	1920	Małyszki	725	
40.	Durejko Lidia	1920	Wyhołowicze	726	
41.	Sielun Wiera	1915	Zajezerze	727	
42.	Siwiec Nina	1915	Helenowo	A-8/2426	
43.	Rowdo Nina	1919	Manichy	728	
44.	Pietrow Tatiana	1917	m. Wilejka	731	
45.	Klunduk Eugenia	1908	Użłany	730	
46.	Dziemaskiewicz Józefa	1909	Dawydki	733	
47.	Lisica Zofia	1913	Zamosze I	732	
48.	Nowicka Wiera	1917	m. Wilejka	729	
49.	Klemionok Paraska	1913	Kołodczyno	734	
50.	Borowska Helena	1912	Jerchy	735	

Zbadane robotnice są zdrowe, zdolne do pracy, chorób zakaźnych i udzielających się nie posiadają i nie są w ciąży.

Dr. A. Wierciński
LEKARZ POWIATOWY

Allikas: RA, ERA.1580.1.1232, 1116

LISA nr 2. Arsti teadaanne põllumajandusliku õnnetusjuhtumi kohta.

Vorm nr. 4

Sotsiaalministeeriumi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse osakonnale.

Arsti
Haigla **teadaanne**

põllumajandusliku töö juures õnnetusjuhtumi läbi kannatanud
töölise ravimise kohta.

1. Kannatanu perekonnanimi ja nimi	Smolka, Dimitri
2. Kannatanu elukoht	Pärsti v, Kuriko
3. Tööandja perekonnanimi ja nimi	Kurikoff, Gustav
4. Tööandja elukoht	Pärsti v, Kuriko
5. Tööõnnetusjuhtumi aeg	12 oktoober 1938 a
6. Ravitud vigastus	Parema kae II sõrme vigastus
7. Haiglas viibimise aeg	12. X 38 - 29. X 38
8. Kannatanu tervislik seisukord (kas töövõimeline või töövõimetu, kas vajab ravi või ei vaja ravi, või ravi ei anna tagajärgi)	vajal ambulatoorset ravi
9. Millal töövõimeliseks tunnus- tatud	
10. Kui ajutiselt töövõimetu, siis mis ajani	Kuni 2 näd
11. Kui ravimine on lõpetatud jää- dava töövõimekaotusega, siis selle protsent	

Arsti
Haigla nimi ja asukoht: Krejovend, linna haigla

" 29. X 1938 a. Dr. med. A. Profunfeld

Nr. Arsti
Haigla juhataja allkiri:

Pitser

Allikas: RA, ERA.1580.1.1231, 123

LISA nr 3. Avaldus peatusloa saamiseks 1938. aastal.

Avaldus peatusloa saamiseks.

Pirrog
Stanislaw

1908

Poola

6. Rahvus
Nationalité

Poola
ei ole.

4. Amet
Profession

Põllustöölise

7. Usk
Confession

Õigeusk

Viimaseks Eestis
dernière résidence en Estonie

Viimaseks Eestis
dernière résidence en Estonie

Poolast põllustöölise

7. apr. 1938

893/38 - 26.03.1938 a.

Poola välispass

ei ole.

Poola sugulasi, kes ja kus
Noms et adresses des parents en Estonie

ei ole.

Kui kaua soovib Eestis peatuda ja mis otstarbel
Durée projetée et but du séjour en Estonie

1938. aasta soovin 1.12.1938 - 26.11.39.

põllustöölise luudav.

14. nov. 1938 a.

S. Pirrog.

Allkiri
Signature

Allikas: RA, ERA.26.3.212, 1266

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Merit Laitinen
(sünnikuupäev: 14.04.1991),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose bakalaureusetöö
“Poola põllutöölised Eestis 1937-1939”

mille juhendaja on Aigi Rahi-Tamm,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 28.05.2018